

O`ZBEKSTAN RESPUBLİKASI JOQARI HA`M ORTA ARNAWLI
BİLİMLENDİRİW MİNİSTRLİGİ

A`jiniyaz atındag`ı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

«Pedagogika» fakul`tetı

Pedagogika kafedrası

_____ pedagogika hám psixologiya tálım bag`darınıń 4 «d»kurs
talabası Bekniyazova Zulfiya Satbay qızınıń

PITKERIW QÁNIGELIK JUMISI

Tema: «Shańaraqta balalardıń bos waqıtların durıs shólkemlestiriw usılları» .

Talaba:	_____	Bekniyazova Zul`fiya
	imza	
Ilimiy basshi:	_____	Allayarov Muratbay
	imza	
Kafedra basligi:	_____	Pazılova Meruert
	imza	

Nókis - 2018 j.

MAZMUNI:

Kirisiw.....3

1-BAP. Shańaraqta balalardıń bos waqıtların durıs shólkemlestiriwdin pedagogikalıq tiykarları

1.1. Balanıń mektepke psixologiyalıq jaqtan tayarlıg`ın anıqlaw9

1.2. Shańaraqta balanı mektepke tayarlawda qızıg`ıwshılıg`ın qalıplestiriw.....13

1.3. Balanı mektepke tayarlawda shańaraqta ata-ananıń roli.....14

1.4. Shańaraqta ádep-ikramlılıq normaların asırıwdıń áhmiyeti.....17

2-BAP. «Shańaraqta balalardıń ádep-ikramlılıq normaların asırıwdag`ı tájiriybeler ótkeriwdiń ámeliy áhmiyeti

2.1. Balanı mektepke tayarlawda qorshap turg`an ortalıqtıń tutqan ornı.....

2.2. Balanı mektepke tayarlawda mektep, balalar baqshası hám shańaraqtıń birge islesiwiniń ózine tán ózgeshelikleri.....

2.3. Shańaraqta balalardı tárbmiyalawda olardıń jas hám jeke ózgesheliklerin esapqa alıw.....

2.4. Shańaraqta balalardıń bos waqıtların durıs shólkemlestiriw usılları.....

Juwmaqlaw.....

Paydanlg`an ádebiyatlar

Kirisiw

Temaniń aktuallıg`ı. Bilimlendiriw haqqında nızam hám kadrlardı tayarlawdıń milliy programmasında bilimlendiriw tarawındag`ı maqset hám máseleler anıq hám dál kórsetilgen. Bunda «ruwxıylıq hám ag`artıwshılıq talaplarına juwap beretug`ın, rawajlang`an demokratiyalıq jámiyet dárejesidegi kvalifikatsiyaga iye kadrlar tayarlawdıń milliy sistemasın dúziw» - ayrıqsha atap ótilgen.

İnsan tárbiyasında bóbeklik dáwir ayrıqsha orıng`a iye. Jaqsı tárbiyanıń tiykarı usı waqıtları qalıplestiriliniwi lazım. A`sirese xalqımız ásirler boyı áwladtan-áwladqa ótip toplanıp kelgen, jas balalardı tárbiyalaw dástúrleri házirgi kúnde ayrıqsha iye ekenligin ayqın kórsetpekte .

Bul usınıp atırg`an jumıstıń joybarın dúziwde Oraylıq Aziya xalıqlarında islenip shıg`arılğ`an mektepke shekemgi tárbiya kontseptsiyaların basshılıqqa aldıq. Usınıń menen birge úlkemizdiń tábiyiy geografıyalıq ózgesheliklerin, qaraqalpaq xalqınıń Milliy dástúrleri menen úrp-ádetlerin, mádeniyatı, tariyxı hám xalıq pedagogikasında bala tárbiyalaw tájiriybelerin názerde tuttıq.

Mektepke shekemgi jastag`ı balalarg`a tárbiya beriwdiń baslı maqseti. Bul hár bir insandı hár tárepleme aqılıy jaqtan rawajlang`an etip tárbiyalaw. Al hár tárepleme rawajlang`an insan degendi, bir deni saw, kúshli, g`ayratlı, óz ana ?atanın súyiwshi, mehriban, úlkenlerdi sıylap kishkenelerge g`amxorlıq jasawshı aqıllıq penen is tutıwshı adamlardı túsinemiz. Hár tárepleme rawajlang`an adamı tárbiyalaw bul eń dáslepki tálim-tárbiya basqıshı bolg`an balalar baqshasınan baslanadı. Sol ushın da mektepke shekemgi tárbiya máseleleri jámiyetimizdiń rawajlanıwına tásinin tiygiziwshi eń áhmiyetli dáreklerdiń bolıp esaplanadı. Sebebi bala usı jasında dúnyanı mazmunlı tanısıp hám qorshap turg`an ortalıqqa kóz-qarası durıs túsinipler menen tolısıp bayıp tursa, balanıń sanasında keleshek ushın kerekli bolg`an, jaqsı, unamlı nárseler qalıplesip jetilisip baradı .

Usıg`an baylanıslı balalar baqshasındag`ı tálim-tárbiya jumıslarında tómendegi wazıypalardı ámelge asırıw názerde tutiladı.

- Jámiyetimizdegi hár bir insannıń keleshkte sana sezimi rawajlang`an bolıp tárbiyalanıwındag`ı mektepke shekemgi tárbiya mekpmeleri tiykarg`ı dáreje ekenligin túsindiriw:

- Balalar tárbiyasına maksimal jag`day (háreket ajıratıw hám materiallıq texnikalıq baza) jaratıw;

- Baqsha toparlarındag`ı tárbiyalanıwshı bala sanın azaytıp, tárbiyashılarg`a hár bir bala menen jeke islesiwge múmkinshilik jaratıw;

- Hár tárepleme rawajlang`an insandı tárbiyalawg`a xalıq pedagogikasınan bay tájiriyebeni, sonday-aq tálim-tárbiyanıń jańa forma hám usıların, házirgi zaman pedagogika ilimlerinin jetilisenliklerin engiziw.

Bular arqalı balalarg`a qızıg`ıwshılıq, óz betinshelik, dóretiwshilik aktivliligin jáne de rawajlandırıw, adamgershilik qásiyetlerin qálıplestiriw;

- Xojalıq baqsha hám mektep arasındag`ı óz-ara baylanıstı támiynlew;

- Tálim-tárbiya barısın shańaraqtag`ı dástúrler tiykarında dúziw. Atanalarg`a bala tárbiyası boyınsha jaqınnan járdem beriw, xojalıq hám balalar baqshasınıń birgelikli bolıwına erisiw;

«Tálim-tárbiya milliy ózgeshelikti, tilimizdi, tábiyiy ayırmashılıqtı esapqa alıp xalıq pedagogikasına tiykarlanıwı zárúr.

A` sirese xalıqtıń ruwxıy baylıqların úyreniw tilegin hám qızıg`ıwshılıg`ın tárbiyalaw názerde tutıladı».

Bul jerde bala bilim alıwdıń ob`ekti emes, al sub`ekti bolıwı kerek, tayın bilimdi almay, al dóretiwshilik penen onı óz betin ózlestiriwi kerek .

Balanıń bilim alıwı kúndelikli turmısındag`ı mútájligine aylanıp, aynaladag`ı adamlarg`a olardıń qarım-qatnasına, zatlarg`a, nárselerge qızıg`ıwshılıg`ın rawajlandırıwı kerek. Bala bárhama ózi ushın jańalıq ashıp, óz qızıg`ıwshılıg`ın qanaatlandırıp, aynaladag`ı dúnyanı tanıp biliwde tańlanıwı, quwanış sezimin bildiriw qásiyetlerine iye bolıwı kerek.

Tálim-tárbiya jumısların shólkemlestiriwde tek etnopedagogikanı paydalanıp qoymastan, al ilimiy pedagogika bergen tájiriyebe juwmaqların, sonday-aq tuwısqan xalıqlardıń tárbiyadag`ı unamlı tájiriyelerinde paydalanıwı

zarúr. Balag`a bilim beriw tek arnawlı shólkemlestirilgen sabaq barısında emes, al oın, miynet, tábiyiy sharayatlarda berilip barılıwı kerek.

Tálim alıw barısında bala óz xalqınıń ruwxıy baylıqların, tariyxın, mádeniyatın, milliy dástúrlerin, úrp-ádetlerin málim dárejede bilip túsinikke iye bolıwı ushın tálim-tárbiyanıń jańa formaları hám usılların keń túrde engiziwi zarúr.

Joqarıda kórsetilgenlerdi ámeliy is júzinde orınlaw ushın sem`ya, bala baqsha hám mektep arasındag`ı qarım-qatnas tıg`ız bolıwı kerek. Bala baqsha hám sem`ya balanı mektepke tayarlawda aqıl hám jámaátke aralasıwshılıq jaqtan jeńil beyimlesip ketiwge járdem kórsetiwshi bolıwı kerek.

Házirgi waqıtta xalıq bilimlendiriw tarawında oqıwshılardı hár tárepleme rawajlang`an, salamat insan etip tarbiyalaw máselesi áhmiyetli bolıp tabıladı. Mámleketmimizdiń gárezsizlikke erisiwi menen tálim-tárbiya protsessine ayırıqsha itibar qaratıldı. Sabaq protsessinde xalqımızdıń milliy úrp-ádet, qadriyatlarınan paydalanıwg`a keń múmkinshilikler jaratıldı. Sonday-aq oqıwshınıń shańaraqtag`ı tarbiyasına keuil bólinbekte. O`ytkeni oqıwshı shańaraqta jaqsı tárbiya alıwı kerek. Olar kópshilik waqtın shańaraqta ótkeredi. Bul jerde tárbiyanıń úzliksizligin inabadqa alıwımız kerek. Respublikamızdıń gárezsizlikke erisiwi menen xalıq bilimlendiriw tarawında túpkilikli ózgerisler ámelge asırıldı. Húkimetimiz tárepinen qabıl etilgen Kadrlar tayarlaw milliy bag`darlamasınıń tolıq iske asırılıwında pedagoglardıń roli ayırıqsha. Sebebi, keleshek áwladtı turmısqa tayarlaw hám tayarlaw wazıypası júkletilgen. Sonday eken hár bir xalıq bilimlendiriw xızmetkeri jetilisen áwladtı tárbiyalawda óz úlesin qosıwı kerek. Jaqında qabıl etilgen «2004-2009¹ jıllarda mektep bililendiriwın rawajlandırıwdıń mámleketlik ulıwmammilliy bag`darlaması» tálim-tárbiya tarawınıń bazasın jaqsılaw ushın úlken úlesler qospaqta. Mek`teplerimiz jańa zaman talaplarına say qurılmaqta. Bunda keleshek jas

¹ «2004-2009 жылларда мектеп билимлендириўин раўажландырыўдын мэмлекетлик улыўма миллий бағдарламасы»

áwladlarımız tálim-tárbiya almaqta. Oqıwshılarda házirgi zamanımızg`a say ádep-ikramlılıq múnásebetlerdi qáliplestiriw zárúr.

Ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde oqıwshılar barlıq pánler boyınsha tıyanaqlı bilim aladı hám sol boyınsha konlikpelerge iye boladı. Balalardı turmısqa tayarlawda ádep-ikramlılıq tárbiyasınıń áhmiyeti og`ada ullı. Oqıwshılarg`a ádep-ikramlılıq, ruwxıyılıq haqqında belgili bir túsinipler beriw ushın xalıqlıq tárbiya usıllarınan paydalang`an maqul keledi. Xalqımız ázelden balalardıń ádep-ikramlılıg`ına úlken itibar bergen. Bul máseleler qaraqalpaq xalıq pedagogikasında da óz ornın tapqan. Bul boyınsha xalıq awızeki dóretpelerinde kóplegen shıg`arımalaradı kóriwimizge boladı. :zliksiz tálim protsessinde qaraqalpaq xalıq pedagogikasınıń úlgerien paydalanıw óziniń unamlı nátiyjesin beredi.

Házirgi qurıp atırg`an jámiyetimiz erkin demokratiyalıq jámiyet bolıp esaplanadı. Onda hár bir adam óz ornına iye bolıwı kerek. bunıń ushın ol dáslep bilm hám tárbiya alıp belgili bir kásip iyesi bolıwı kerek. Bazar ekonomikası dáwirinde hár bir adam óziniń imkaniyatları boyınsha háreket etedi. Jaslarımızdı tek baylıq arttırıwg`a emes al olarda ádep-ikramlılıqtı, ruwxıy dúnyanı bayıtıw máseleleri aktual` bolıp tabıladı.

Qaraqalpaq xalıq awızeki dóretpesindegi pedagogikalıq imkaniyatlardı izertlew házirgi kúnniń aktual` máselelerinen bolıp tabıladı. Awızeki dóretpelerdi pedagogikalıq jaqtan úyreniw olar boyınsha tiyisli metodikalıq qollanbalar jaratıw pedagog-alımlarımız aldında turg`an úlken jumıslardan biri bolıp sanaladı.

Biz joqarıdag`ı aytlıg`an pikirlerdi esapqa ala otırıp, pitkeriw qánigelik jumısın shańaraqta ádep-ikramlılıq tárbiyasın beriw hám onıń normaların belgilew boyınsha izleniwler ótkerdik hám óz aldımızg`a tómendegishe maqsetti qoydıq

İzertlewdiń maqseti- Shańaraqta balalardıń bos waqıtların durıs shólkemlestiriw usılların belgilewshi tájiriyelerdi ámelge asırıw hám ótkerilgen jumıslar boyınsha usınıslar islep shıg`ıwdan i`barat bolıp tabıladı.

İzertlew jumısının ob`ekti - shańaraqta balalardı bos waqıtların durıs shólkemlestiriw protsessi.

İzertlewdiń predmeti- shańaraqta ádep-ikramlılıqqa tárbiyalaw mazmunı.

İlimiy izertlew jumısının maqseti, obekti, predmeti, gipotezasınan kelip shıg`ıp tómendegishe **wazıypalar** belgilendi.

-Shańaraq tárbiyasında qaraqalpaq xalıq pedagogikasınıń úyreniliwi jag`dayın anıqlaw,

- Qaraqalpaq xalıq pedagogikasındag`ı ádep-ikramlılıq tárbiyası boyınsha úlgilerden paydalanıw usılları ,

İzertlewdiń metodologiyalıq tiykarları. O`zbekstan hám Qaraqalpaqstan respublikası «Bilimlendiriw haqqındag`ı» Nızamı, Kadrlar tayarlawdıń milliy bag`darlaması, Milliy g`árezsizlik ideyası , tiykarg`ı túsiniqler hám printsipler, Shańaraq kodeksi «2004-2009 jıllarda mektep bilimlendiriwın rawajlandırıwdıń ulıwma milliy mámleketlik bag`darlaması, Prezidentimizdiń tálim-tárbiyag`a baylanıslı pármanları, Ministrler Kabinetiniń qararları, sonıń menen birge tanıqlı alım-pedagoglardıń hám Shıg`ıs danıshpanlarınıń bala tárbiyası hám ádep-ikramlılıq haqqındag`ı pikirleri, ideyaları tiykar bolıp xızmet etedi.

İzertlew metodları. Pedagogikalıq, psixologiyalıq, metodikalıq ádebiyatlardı úyreniw hám analiz etiw, teoriyalıq analiz, bilimlendiriw protsessin baqlaw.

İzertlewdiń ilimiy jańalıg`ı. Shańaraqta balalardıń bos waqıtların durıs shólkemlestiriw usılların belgilewshi kriteriyalardı kórsetiw hám izertlew natıyjesi boyınsha usınıslar berildi.

İzertlewdiń teoriyalıq áhmiyeti – shańaraqta balalardı bos waqıtların durıs shólkemlestiriw máseleleri teoriyalıq jaqtan dálillenip , óziniq tastıyig`ın taptı. Ondag`ı bildirilgen pikirler teoriyalıq jaqtan izertlenip, jaslar tárbiyasında óziniń unamlı tásirin tiygizetug`ınlıgı anıqlandı.

İzerlewdiń ámeliy áhmiyeti- Pitkeriw qánigelik jumısınıńda sáwlelendirilgen teoriyalıq hám ámeliy pikirlerdi shańaraq tárbiyasında, tárbiya mákemelelerinde, ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde, orta arnawlı bilmilendiriw tarawlarında qollanıw múmkin.

İzerlediń isenimliliği hám negizlengenligi- izerlew dáwirinde paydalanılǵan usıların qolaylılıǵı, isenimliliği, pedagogikalıq tájiriye sınaw jumıslarınıń nátiyjeliligi menen negizlenedi.

İzerlewdiń aprobatsiyası- pitkeriw qánigelik jumısınıń nátiyjesi kafedra májilislerinde, institut kóleminde ótkerilgen jıynaldıslarda, gazetalarda dag`azalandı.

Pitkeriw qánigelik jumısınıń dúzilisi. Jumıs tiykarınan jumıstıń ulıwma sıpatlaması, kirisiw, eki bab, juwmaqlaw, paydalanılǵan ádebiyatlar diziminen ibarat.

1-BAP. O`qıwshıların ádep-ikramlılıqqa tárbiyalawda ulıwma tárbiyalıq normalardıń pedagogikalıq tiykarları

1.1. Balanıń mektepke psixologiyalıq jaqtan tayarlıg`ın anıqlaw

Bala qorshag`an dúnya menen tanısıw barısında jańa bilimge, túsinikke iye boladı. Biraq bular geyde sistemasız, bóleklengen bag`darda bolıwı múmkin.

Usıg`an baylanıslı balalardı alg`an bilimlerin ulıwmalastırıwg`a zatlar hám qubılıslar arasındag`ı baylanıslardı hám g`árezsizliklerdi bilip úyreniwge tárbiyalaw lazım. Bul olardıń aqılıy qábiletiniń rawajlanıwın támiynleydi. Balalar zatlar hám qubılıslardı óz-ara salıstırıwg`a olardag`ı ulıwmalıqtı hám ayırmashılıqtı tabıwg`a úyreniwi kerek.

Bul jerde sensor etalonlar (qabıl etiwdi), zatlar arasındag`ı baylanıs hám qarım-qatnastı sáwlelendiretug`ın, kórsetpelilik máseleleri menen úlken áhmiyetke iye boladı.

Bulardıń barlıg`ı tárbiyashılardıń óz jag`ınan reproductiv metoddan (usıldan) produktiv bilim alıw metodına qayta bag`darlanıwdı talap etedi. Balalar tek tayar bilim alıp qoymastan, al ózleri «jańalıq» ashıp problemalıq máselelerdi sheshiw jolları menen jańa nárselerdi biliwi tiyis.

Qurastırıw-dúzetiw, súwret salıw, ılaydan senil sog`ıw, muzıka tuńlaw t. b. is háreketleriniń, túrleri balalardıń oy-órisiniń, qıyal etiwiniń, fantazatsiyasınıń rawajlanıwına, hár bir balanıń jeke qásiyetleriniń ashılıwına járdem beredi.

Balalar hár dayım jańa bilim alıp barıwı menen qatarda burıng`ı alg`an bilimleri hám ámeliy is-háreketi menen baylanıstırıp barıwları lazım. Olardıń baqlawshılıg`ına tájiriybede bayqalıwına járdem beriw durıs boladı. Jańalıq ashıwdag`ı sezimleriniń payda bolıwın, oy-órisiniń rawajlanıwın támiyinlew insanniń qáliplesiwinde úlken áhmiyetke iye.

Sabaq formaların túpten ózgeriw zárúrligi dıqqatqa ılayıq. Sabaqlar maksimal túrde tábiyiy, kúndelikli turmıs jag`daylarına jaqın bolıwı tiyis. Balalar ózlerin erkin sezip, birge jumıs aparıp, sabaqtag`ı berilgen mag`lıwmatlardı birge oylanıw qábiletligine iye bolıwı kerek.

Balalardıń ózin uslap tutıwı, erki biymálel qarım-qatnası hám sóylesiwi olardıń aqılıy rawajlanıwın hám berilgen materialdı tabıslı ózlestiriwiniń dárejesin kórsetiwde dep qaraw orınlı.

Mektepke shekemgi balalar tálím-tárbiyasına qoyılatug`ın mámleketlik talaplar.

Mektepke shekemgi balalarg`a tálím-tárbiya beriwdiń tiykarg`ı maqseti hám jas áwladtı g`árezsizlik ideyası negizinde rawajlandırıw, olardı mekteptegi tárbiyag`a tayarlawdan ibarat. Bul maqsetke tálím-tárbiyag`a qoyılğ`an mámleketlik talaplar, mektepke shekemgi jastag`ı balalar iyelewi tiyisli bilim, kónlikpe hám jetiskenliklerge qoyılatug`ın shártlerdi belgilep beredi.

Talaplar mektep jasına jetken balalarg`a mólsherlengen bolıp, onıń keyin rawajlanıwı ushın zárúr bolğ`an bilim, kónlikpeni ózine qamtıg`an. Tálím-tárbiya haqqındag`ı mámleketlik talaplarg`a kórsetkenlerdi belgilewde mektep jasına shekemgi balalardıń qábileti, imkaniyatı, olar jasap atırg`an sotsiallıq ortalıq, mámleket hám jámiyettiń eń áhmiyetli mashqalaları inibatqa alıng`an. Mektep jasına shekemgi balalardı jetilisen dárejede rawajlanıwı ushın iyelewi tiyis bolğ`an bilim, kónlikpe hám qábiletlerdi shártli ráwishte altı bag`darg`a bólinedi.

- 1.Sóylewdiń rawajlang`anlıg`ı hám sóz baylıg`ı.
- 2.Matematikalıq túsinikler.
- 3.Tábiyatqa baylanıslı bilimler.
- 4.A`dep-tártibi hám miynetke beyimligi.
- 5.Fizikalıq jaqtan jetiliwi.
- 6.Estetikalıq tárbiya.

Sózdiń rawajlang`anlıg`ı hám sóz baylıg`ı.

Sózdiń rawajlang`anlıg`ı hám sóz baylıg`ına tiyisli belgilengen kórsetkishlerge erisiw balalardı jasag`an ortalıq penen tanıstırıp sóz baylıg`ın rawajlandırıp barıw kerek.

Mektepke shekemgi tárbiya tuwralı mámleketlik talaplardı turmısqa`a engiziw keń kólemlı is bolıp, ol basqıshpa-basqısh ámelge asırılıp barıladı.

Balalarda belgilengen kórsetkishlerge erisiw ushın mámleket tárepinen tiyisli sharayatlar menen múmkinshilikler jaratılıp beriledi.

Xalıq bilimlendiriw wázirliginiń «Mektepke shekemgi tárbiya basqarması», respublika bilim orayınıń «Mektepke shekemgi tárbiya nazariya hám metodikasi bilimi» oraylarındag`ı mektepke shekemgi tálim-tárbiyag`a tiyisli bolg`an mekemeler menen qániygeler talaplardı turmısqa engiziw júzesinen óz xızmetlerin maqsetli ráwishte alıp baradı.

Talaplarg`a tiykarınan mektepke shekemgi jastag`ı balardıń ata-anaları, tárbiyashıları hám ózleri ushın turli tarawlar boyınsha bag`darlamaları, qollanbalar, usınıslar, qızıqlı kitaplar, aqılıy hám fizikalıq rawajlanıwg`a járdem beretug`ın turli oyınshıqlar hám tálim-tárbiya quralları jaratıladı.

Mámleketlik talaplarında belgilengen kórsetkishlerge úlesiw jas áwladtı ósirip jetiskenliklerine balalar ushın mólsherlengen tele kórsetiw hám radio esittiriwlerdiń xızmeti alıp barıladı.

Bunda O`zbekstan respublikası X.B.M, O`zbekstan tele radiokompaniyası menen birge ata-analar hám tárbiyashılar ushın izbe-iz kórsetiw hám esittiriwler alıp barıladı.

Mektepke shekemgi jastag`ı balardıń aqılıy, ruwxıy hám fizikalıq rawajlanıwına xızmet isleytug`ın turli fil`mlerde kórsetildi.

Mámleketlik talaplardı turmısqa engiziwdi úgit násiyatlardı baspa sózden de keń paydalanadı. Mektepke shekemgi tálim-tárbiya tuwralı mámleketlik talaplarda belgilengen kórsetkishlerge erisiw balalardı mektepke tolıq tayarlawg`a, mektepke beriletug`ın tárbiyanı bekkem ózlestiriwge g`árezsiz O`zbekstanniń jarqın keleshegi ushın xızmet isleytug`ın jetilisken insandı tárbiyalawg`a tiykar tayarlaydı .

Balalar baqshası menen mektep ortasındag`ı óz-ara baylanıslılıq.

Balalardı mektepke tayarlaw wazıypaları.

Respublikamızda mektepke shekemgi sotsiallıq tárbiya mekemeliri tálim hám tárbiya isleriniń keń dástúrin ámelge asıradı hám mektep tálimine tayarlaydı. Házirgi waqıtta júz berip atırg`an sotsial hám ekonomikalıq ózgerisler xalıq tálimi

pútin dizimin jaslar hám balalardı tárbiyalaw, olarg`a tálim beriw jumısın shólkemlestiriw iske aspaqta.

Bul wazıypa xalıq táliminiń dáslepki buwını bolg`an mektepke shekemgi tárbiya mekemelirne tikkeley baylanıslı. Olar hámıyshe mektep penen úzliksiz baylanısqa halda jumıs alıp kelgen. Balalar baqshası menen mektep ortasında ornatılğ`an izshil baylanısı hár tárepliligi balalardı mektep tálimine tayarlaw wazıypasın tabıslı ámelge asırıwda tiykarg`ı shárti bolıp esaplanadı.

Ízleniwshilik-xalıq táliminiń bárshe buwınları ortasında óz-ara baylanıs ornalıwdan ibarat. Bul balalar baqshası hám mektepte alıp barılatug`ın tálim hám tárbiya jumısları mazmunı, onı ámelge asırıw uslublarınıń óz-ara baylanıslılıg`ı menen belgilenedi.

Ízleniwshilik rawajlanıwdıń ob`ektiv nızamıdan bolıp tabıladı. Rawajlanıw óziniń jańa basqıshına ótkende eski basqıshında bar nárselerdi pútkilley inkar etilmeydi, bálki ózinen aldındı basqıshlarındag`ı zárúr táreplerin saqlap qalıw hám rawajlandırıw arqalı óziniń keyingi basqıshlarındag`ı rawajlanıwdı támiynlep baradı.

Sog`an muwapıq, balalar baqshası menen mektep ortasındag`ı baylanıslılıq bir tárepinen, balalardı mektep tálimi talaplarına juwap beretug`ın dárejede ulıwma rawajlandırıp hám ádepli etip tárbiyalag`an halda mektepke ótkeriw, ekinshi tárepinen, oqıtıwshınıń úlken baqsha jasındag`ı balalardıń iyelegen bilim, tájriybe sıpatlarına hám tájriybelerine tayanıp, olardan oqıw-tárbiyalıq protsesste únemli paydalanıwdı názerde tutadı.

Balalar baqshası menen mektep ortasındag`ı úzliksiz baylanıslılıq úlken baqsha jasındag`ı balalar hám mekteptiń baslawısh klass oqıwshılarına tálim-tárbiya beriw jag`dayın jaqınlastırıwğ`a járdem beredi. Sonday is tutılğ`anda balalardıń mektep sháriyatına iykemlestiriw biraz jeńil boladı. Balalar mektep sháriyatına tábiyiy beyimlesip ketedi, bul bolsa óz nábwetinde mektepte oqıtıwshınıń birinshi kúninen baslap tálim-tárbiya jumısınıń sapasın asıradı.

Sunday-aq, mektepke shekemgi tárbiya mekemeleri xızmetkerleri birinshi klassta balalar aldına qoyılatug`ın talapların jaqsı biliwleri, mektepke tayarlaw toparındag`ı balalardı sog`an muwapıq ráwishte tálim alıwg`a tayarlawları kerek.

Mektep penen baqsha ortasındag`ı úzliksiz baylanıs quramalı hám kóp tárepleme dúziliske iye. Onda tálim-tárbiyalıq isleriniń mazmunı, metod hám usılları, shólkemlesiw túrleri, sonıń menen birge balalardı tárbiyalaw shárt-shárayatları hám pedagogikalıq talap sıyaqlı jetekshi táreplerin ajıratıp kórsetiw múmkin. Bul jag`dayda tómendegilerge ayırıqsha itibar beriwimiz kerek.

1. Mektep talabı sol kóz-qarastan balalardıń bilimlerin tereńrek iyelep barıwları lazım.

2. Baqsha sol kóz-qarastan balalardı mektep talabı dárejesindeki bilim, tájriybe, kónlikpeleri menen qurallandıırıw zárúr.

3. Balalardıń mektepke ruwxiy tayarlıg`ı. Bul jerde wazıypa balalar miynetiniń hár qanday túrine tayar turıwları, olarda aqılıy miynet-bilimge qızıg`ıwshılıqların asırıw, olardıń keleshektegi g`árezsiz xızmetke tayarlawdan ibarat.

4. Balalar baqshasında beriletug`ın tálim rawajlandıırıwshı tárizde bolıwı kerek.

5. Balalar baqshası menen mektep ortasında izshil baylanıs ornatiw.

U`zliksizlik balalar baqshası hám mektepte shaxstı hár tárepleme qalıplestiriw boyınsha alıp barılatug`ın tálim-tárbiya jumısın izleniwshilik boyınsha ámelge asırıw imkaniyatın jaratadı.

1.2. Shańaraqta balanı mektepke tayarlawda qızıg`ıwshılıg`ın qalıplestiriw

Baqsha mektepke shekemgi tárbiya jasındag`ı balalarda baslawısh klass tálimi maqset hám wazıypalarg`a say keletug`ın sıpat tárepinen jańa ózgesheliklerdi qalıplestiredi.

Mektepke shekemgi tárbiya jasındag`ı balalar iyelegen minez-qulıq túrleri, úlkenler hám teń qurbıları menen bolatug`ın óz-ara múnásibet túrleri, morallıq sezim hám kóz aldına keltiriwler mekteptiń baslawısh klasslarında balalarg`a jańa morallıq minez-qulıq túrlerin olardıń sanasın, sezim-tuyg`ıların tárbiyalaw ushın derek bolıp xızmet etedi.

Mektep balalarda morallıq kóz aldına keltiriwler hám minez-qulqında birgelikli bolıwın tárbiyalaw, óz is-háreketi ushın shaxsıy juwapkershiligin seze biliw, jámiyetshilik qásiyetleri, sıpat jag`ınan jańasha minez-qulıq túrlerin qalıplestiriw ushın shárt-sháriyat jaratadı. Mektepte watanpárwalıq, baynamilallik, óz watanı aldındag`ı parızın tereń ańlaw kibi sezimler payda boladı. Bunday joqarı sezimler balardıń baqshada ata-analarına, shańarag`ına muhabbat, úlkenlerge húrmet, ana tábiyatqa mehir hám usı sıyaqlı morallıq sezimler tiykarında qalıpleseedi.

Mektepte balardı estetikalıq tárepten tárbiyalaw boyınsha da izleniwshilik jumısı alıp barıladı. Balalar muzıka hám qosıq sabaqlarında qural-ásbapları menen tanısadı, qosıq aytadı, marsh qádemlerini sestı astında júredi, oyıng`a túseedi. Kórkem-óner sabag`ında bolsa oqıwshılar sızıw hám súwret salıdı, reńli nag`ıslar ónerin, mánzilli-ámeliy sanaatın, peyzaj belgilerin, natyumottı, portretti bir-birinen ajıratıwdı úyrenedi. Oqıw sabag`ında balalar ádebiy janrlar menen tanısadı. A`meliy shınıg`ıwlarında olardıq kórkem, dóretiwshilik qábiletleri jáne de rawajlandırıladı.

Balalarda miynet súyiwshilikti tárbiyalaw, miynetkeshlerge unamlı qarım-qatnas, miynet tájriybe hám kónlikpelerin qalıplestiriw jumısları da mektepte háwij alıp barmaqta.

Mektep penen baqsha ortasındag`ı miynet tárbiyası boyınsha úzliksiz baylanısta miynet tárbiyasınıń mazmunın quramalastırıwǵa, onı sotsial paydalı tárepke qaratıwǵa, balalardıń miynettegi g`árezsizligi, óz-ózin shólkemlestire biliwge, morallıq qarım-qatnaslardıń sanalı umtılıwǵa alıp keledi. Miynet xızmeti jáne de derek tawıp baradı. Mekteptegi hámme oqıw-tárbiyalıq protsessler bala shaxsın hár tárepleme qáliplestiriwi, rawajlanıwı boyınsha izleniwshilik tiykarında is alıp baradı.

Mektep penen baqsha ortasındag`ı úzliksiz baylanıs tiykarın balalar baqshası ám mektepte ámeklge asırılutug`ın tálpim-tárbiya isleri mazmunın belgilewshi dástúrler ortasındag`ı baylanıs quraydı.

Házirgi baslawısh klasslar dástúri menen baqsha dástúrin alıp salıstıratug`ın bolsaq, olar ortasında bir qansha óz-ara baylanısların kóremiz. Bul eń áweli dástúrlerde tiykar etip alıng`an printsiplerdiń ulıwmalıg`ı menen belgilenedi. Olardıń mazmunı balalardı hár tárepleme tárbiyalaw maqset hám wazıypalarg`a say keliw printsiپی, ómir menen baylanıslılıq, ilimiylik pri-ntsipleri, tálimniń tárbiyalawshı hám rawajlandırıwshı ózgeshelikke iyeligi hám filosofiyalıq, ruwxiy kóz-qarastıń birliginde júz beredi.

Birinshi klass oqıw dástúrin ayırım predmetler boyınsha balalar baqshası menen salıstırg`anda olarda ulıwmalıq kópligin kóremiz. Máselen, balalar baqshasında ana tili sabag`ına bolg`an balalar kóz-qarasın hár tárepleme rawajlandırıw sıyaqlı ulıwma ideya tiykar etip alınadı.

Balalar baqshasında bul jumıs balalar sózin bayıtıw, dawısların tuwrı ayıtıwǵa, itibarlı bolıwǵa úyretiw, baylang`an notanı qáliplestiriw arqalı ámelge asırıladı. Mektepte bolsa balalarda mına sol baqshada iyelegen bilim, tájriybe, túsiniklerine tiykarlanıp, jazba tili tájriybesi, orfografik xat tájriybesi qáliplestiredi, olarg`a morfologiya hám sintaksis elementleri úyreniledi. Sonıń menen bir qatarda baqshada baslang`an balalar sózin bayıtıw, tiliniń anıqlılıg`ı, baylanısқан tilini rawajlandırıw dawam etiledi.

Balalar baqshasında da, mektepte hám tábiyat tuwrısındag`ı bilimler organizm menen ortalıqtıń birligi tuwrısındag`ı ulıwma ideyag`a tiykarlang`an

halda alıp barıladı. Solar tiykarında balalarg`a janlı hám jansız tábiyat, tábiyat hám adamlar ortasındaǵı baylanıslılıq tuwrısında bilim hám túsinikler beriledi.

Bunda dástúrler mazmunında birlik ornatıwda baqsha jasındaǵı balalar menen mektep jasındaǵı balalardıń jasları, bilimlerdegi ayırmashılıq ózgeshelikleri itibarg`a alınıwı kerek.

Baqsha jasındaǵı balalar iyelewleri lazım bolg`an bilim hám túsinikler mazmunın dógerek-átiraptaǵı ómir tuwrısındaǵı kóz aldına keltiriwler hám ayırım ápiwayı túsinikler qamtıydı.

Bunday eles hám túsiniklerdiń balalar tárepinen iyelep alıwı, yag`nıy balalarda hár qıylı tarawlar boyınsha ózlestirgen ulıwma kóz aldına keltiriwler sisteması olardıń keleshekte ulıwma rawajlanıwı ushın júdá zárúr bolıp, bularsız olar házirgi zaman baslawısh klass tálimindegi kerekli bilimlerde teoriyalıq tárepten ańlay baslaydı. İlimiy túsiniklerde qalıplestiriw mektepte alıp barılatug`ın tálim-tárbiya jumıslarınıń orayına qoyıladı. Metekte bilimler tiykarın iyelew jáne de anıg`ıraq bola basladı.

Baqsha menen mektep ortasındaǵı izleniwshilik tálimniń túr hám uslublarında da óz sáwleleniw tabadı.

Tálim beriw uslublarındaǵı izleniwshilikniń zárúr shárpti balalardıń bilim, tájriybe hám kónliklerinde sananı iyelep alıwıǵa erisiw, baqshada hám mektepte olardıń aqılıy qábiyetlerin hám dóretiwshilik xızmetlerin asırıwdan ibarat. Balalar baqshası hám mekteptiń baslawısh klasslarında qollanıwıǵın júdá kóp usıllar bir qıylı bolıp, olardıń aqılıy, morallıq-erkli rawajlanıwların jaqsılawǵa qaratılǵan, sonıń menen birge olardıń mazmunındaǵı bilimlerin iyelewge qızıǵıwın asırıp, mug`állim menen sabaq protsessinde júzege keletug`ın qarım-qatnaslardıń quramalıraq túrlerin iyelep alıwlarına járdem beredi.

Tárbiyashınıń shınıǵıwlar protsessinde balalardıń ámeliy xızmetlerine, biliw protsesslerine bunday basshılıq etiwin, mektep hám baqsha ortasındaǵı tálim usılındaǵı izleniwshilikniń negizin quraydı.

Mekteptegi sabaq, balalar baqshasındaǵı shınıǵıwlar birqansha ózine tán ózgesheliklerge iye, sonıń menen birge tálimniń shólkemlesiw tiykarında alıp

barılıwında ulıwmalıq sezilip turadı. Shınıg`ıw hám sabaqlardıń mazmunı anıq dástúr tiykarında alıp barılıwı, belgilengen waqıt ajratılıwı, peadogotıń basshılıq roli, tálimniń ilimge tiykarlang`an metod hám usıllarınan paydalanıw, tálim beriw protsessinde balalarda oqıw xızmeti elementleri, óz qulqın ıqtıyarıy basqarıw qábileti, málim maqsetke qaratılğ`an aqılıy is penen shug`ıllanıw qábileti tárbiyalap baradı. Bulardıń hámmesi balanı mektep tálimine issheń kirisiwine tayarlaydı.

Solay etip, balalar baqshası menen mektep ortasındag`ı tálim-tárbiya jumısındag`ı izleniwshilik bala shaxsın anıq maqset penen hár tárepleme rawajlandırıp barıw imnkaniyatın jaratadı.

1.4. Shańaraqta ádep-ikramlılıq normaların asırıwdıń áhmiyeti

Balalardı mektep tálimine tayarlaw baqshanıń birinshi kishi toparınan baslanadı. Balalardıń ú jasınan mektepke barıwı múnásibeti menen olardı mektepke tayarlaw jumısına orta hám úlken toparlarda ayrıqsha itibar beriledi.

Mektepke tayarlaw toparında balalardıń kún tártibin anıq, tuwrı hám g`árezsiz orınlanıwına talap artadı. Shınıg`ıwlarıń samarali shólkemlesiwine úlken itibar beriw kerek. Bul sıpatlar balanıń mektepte jaqsı oqıwına qolaylılıq jaratadı.

Tayarlaw toparına kelgende balanıń hár qıylı xızmetlerinde: óz-ózine xızmet etiwde, náwbetshilikte, tábiyat qoynındag`ı miynetinde erkinlik hám shólkemlestiriwshilik qábiyeti tárbiyashınıń tikkeley bassılıg`ında olardıń bárshe xızmetlerinde qalıplestirilip baradı.

Dene tárbiyası dástúrin orınlaw ushın ulıwma wazıypalardı ámelge asırıw menen bir qatarda, balalarda azang`ı dene tárbiya hám fizikalıq shınıg`ıwları shın kewili menen orınlawda óz háreketlerin rawajlandırıwg`a jag`day jaratadı. Sonıń ushın balanıń fizikalıq aqılıy xızmetin hám is qábiyetin ósiriwshi háreket issheńligin rawajlandırıw kerek.

Bul topardag`ı balalardı fizikalıq shınıg`ıwlarıń sport túrine qızıqtırıw ayrıqsha áhmiyet beredi. Balalardıń tiykarg`ı háreketin ósiriwshi jámiyetshilikti, juwapkershilik seziwin, shıdamlılıqtı, erkinlikti, tırısqaqlıqtı tárbiyalawshı háreketli oyunlar kún tártibinde úlken orın iyeleydi. Háreketli oyunlardı basqa shınıg`ıwlar menen almastırıp barıw bárshe háreketlerdi rawajlandırıwdıń tiykarg`ı shárti bolıp esaplanadı.

Durıs shólkemlesken sayaxat balalardıń fizikalıq rawajlanıwında zárúr orın iyeleydi.

Tárbiyashı balalardıń normal uyqılawı hám awqatlanıwın támiynlew boyınsha g`amxorlıq ete baradı.

Tálimniń tárbiyalawshı hám rawajlandırıwshı xızmeti ózgesheligi házirgi zaman tálimine say printsip bolıp tabıladı. Bul balalardag`ı bilimge qızıg`ıw hám biliw protsesslerinde rawajlandırıladı. Bunıń ushın balalarg`a beriletug`ın bilim,

tájriybe, kónlikpeler málim bir izleniwshilik penen quramlastırılıp baradı. Nátiyjede balalar úlkenlerdiń kórsetpesi hám úlgisi boyınsha is-háreketlerin orınlawg`a, aldınıg`ı iyelegen bilimlerin jańa xızmetlerde qollanıwg`a, óziniń qulqı, isi, háreketin baqlaw hám tuwrı bahalawg`a úyrenip baradı.

Balalarda tapsırmag`a sanalı múnásebet qalıpleseı. Tárbıyashınıń túsindiriw hám kórsetpelerin dıqqatı menen islew tájriybesi qalıpleseı, is qábileti artadı.

Tárbıyashı shınıg`ıw payıtında hár bir balanıń dıqqatı, aqlı, yadı, bilim hám tájriybesi dárejesindegi ózine tán ózgesheliklerin itibarına aladı.

Tálim protsessine ayrıqsha jantasıw aqlıy wazıypaların, olardı orınlaw usılların quramlastırıp barıwın áste-aqırın ámelge asırıw názerde tutılmaqta.

Mektepke tayarlaw toparında qollanatuğ`ın metodlardıń ózine tán tárepi bar. Kórgizbeli metodlar bar jerde tek háreket usılında qollanıp qoymastan, sonıń menen birge balalardıń pikirlew xızmetin iskerligin asırıwda da qollanıladı.

Bilimlerdi balalar puxta ózlestirip alıwları, tálim protsess-leriniń xızmeti maqsetinde ámeliy hám oyın metodların kórgizbeli metod penen durıs qollanıwda awızeki metod úlken áhmiyetke iye. Oyın metodları, ásirese didaktikalıq oyınlar arqalı alıp barılğ`anda balalar oqıw wazıypasın jaqsıraq ańlap aladı, bul olardag`ı ıqtıyarıy dıqqatın asıradı, xızmetin asıra otırıp, bilimge qızıg`ıwshılıg`ın arttıradı.

Rawajlandırıwshı tálim printsipin ámelge asırıwda tárbıyashınıń balalar xızmetine basshılıg`ı hám onıń durıs bahalap barıwı úlken áhmiyetke iye. Sebebi bunda tek jumıstıń nátiyjesi g`ana bahalanıp qoymay, bálki bul jumıstı orınlawda balalardıń aqlıy xızmeti, erkinligi, jan-táni menen xızmetke kirisiiwleri de itibarg`a alınadı. Tárbıyashınıń balalar xızmetin bahalawg`a pedagogikalıq kóz-qarası menen jantasıwı nátiyjesinde olar ózleriniń jetiskenlikleri hám kemshiliklerin túsiniw aladı hám kelesi sapar jaqsıraq nátiyjelerge erisiw ushın háreket etedi.

Orınlag`an isti balalar menen birgelikte talqılaw, salıstırıw, dáliyllew, tekserip barıw oqıw xızmeti ushın zárúr áhmiyetke iye bolg`an tájriybelerin qalıplestiredi. Tárbıyashı balalardı orınla-g`an jumıslardı tastıyıqlawg`a úyreter eken, áweli ózi úlgi beredi, keyin jobalastırıp beredi hám balalar ózleri hám

doslarınıń jumısın erkin talqılap, onı bahalaytug`ın boladı. Balalardag`ı ózin-ózi tekseriw tájriybesin tárbiyalaw ushın tárbiyashı balalarg`a dostı qanday orınlag`anın sóylep beriwdi aytadı hám jol-jónekey «Sen onıń jumıstı qalay orınlag`anın qaydan bildiń» «Nelikten sen sonday dep oylaymsañ» sıyaqlı sorawlardı berip otıradı.

Mektepke tayarlaw toparında balalardıń shınıg`ıwları tırısqaqlıq penen shug`ıllanıwına talap artıp baradı. Balalardıń is orının tayarlap alıwı, kerekli materiallardı durıs jaylastırıp, jumıstı málim bir dárejede izbe-izlik penen orınlawı sıyaqlı tájriybelerin iyelep alıwı aqılıy miynet tájriybesin qalıplestiredi. Sonıń ushın balalardı bolajaq xızmeti ushın zárúr bolatug`ın usı jumıslarg`a úyretip baradı.

Balalar shınıg`ıwlar nátiyjesinde qızıg`ıwshılıg`ı artadı. Tuwrı otırıp, ózin tik tutıp, dıqqat penen qulaq salıp tuńlaw, basqalardıń gápin bólmew, doslarınıń juwabını tolıqtırıp hám tag`ı basqalardı óz ishine qamtıydı.

Bul jastag`ı balalarg`a aqılıy hám miynet tárbiyasın beriw dástúri quramalasadı, óz teń qurbıları hám úlkenler menen múnásebeti qalıplese, insanıylyq tuyg`ıların tárbiyalaw hawij aladı. Minez-qulıq normaları qag`ıydaların iyelep alıwlarına, kúndelikli ómirinde ushırıp turatug`ın ádep, moral sheńberindegi wazıypalardı sheshiwge itibar beriledi.

2-BAP. «Shańaraqta balalardıń ádep-ikramlılıq normaların asırıwdag`ı tájiriybeler ótkeriwdiń ámeliy áhmiyeti

2.1. Balanı mektepke tayarlawda qorshap turg`an ortalıqtıń tutqan ornı

Baslawısh klass oqıwshısı hám baqshanıń tayarlaw toparı tárbiyashısı tayarlaw toparındag`ı balalardı mektep penen tanıstırıw boyınsha ekskursiya dúzedi. Bunday ekskursiyalar jil dawamında q mártebe ótkeriliwi múmkin. Ekskursiya payıtında úlken hám tayarlaw toparı balaları mektep oqıwshıları menen tanısadı, olar baqsha balalarına ózleriniń mekteptegi oqıwları, jumısları tuwrısında sóálep beredi, oqıwshılar bółmesin qalay bezegenlikleri, tábiyat múyeshindegi ósimlik hám haywanlardı qalay bag`ıp atırg`anlıqları haqqında, ustaxanada qanday jumıslardı orınlap atırg`anlıqların kórsetidi.

İs túrleri tómendegishe bolıwı múmkin.

- klassta «súwretke qarap sóylep beriw» temasında sabaq shınıg`ıwın birge ótkeriw. Sport maydanshasında yaki sport zalında mekteptegi fizikalıq tárbiya shınıg`ıwın birge orınlaw,

- birinshi kalss oqıwshıları hám tayarlaw toparı balaları islegen súwretli kórgizbelerin shólkemlestiriw,

- mektep ustaxanasında oqıwshılardıń miynet shınıg`ıwların baqlaw. Oqıwshılar ózleri tayarlag`an oyınshıqlardı baqsha balalarına sawg`ag`a beredi,

- mektepte oqıp atırg`an balalar óz baqshasına keledi,

- «mektep» oyının shólkemlestiriw.

Balalar baqshası tárbiyashısı hám baslawısh klass oqıwshısı xızmetinde izleniwshilik anıq bilinedi. Biri balalardı tárbiyalaw hám tálim beriwdi baslasa, ekinshisi dawam ettiredi. Mektep penen baqsha ortasındag`ı baylanıs bekkeem bolg`anda g`ana bala tárbiyasında gózlegen maqsetke erisiwge boladı.

Baqsha menen mektep ortasındag`ı baylanıs túrleri. Baqsha hám mektep ortasındag`ı baylanıs eki bag`darda alıp barıladı.

- Balalar baqshası menen mektep pedagoglar jámiyeti ortasındag`ı baylanıs.

- Baqsha balaları hám baslawısh klass oqıwshıların bir-birine jaqınlastırıw.

Tárbiyashılar baslawısh klassta alıp barılatug`ın tálim-tárbiyalıq jumıstıń mazmunı, ózine tán tárepleri menen tanısadı, nátiyjede baqshada balanı mektep talabı dárejesinde tayarlaw jetiskenlikleri belgilep alınadı.

Mekteptiń baslawısh klass oqıwshıları úlken hám tayarlaw toparlarında alıp barılatug`ın isler mazmunı menen tanısıp baradı hám mektepte tálim beriwde balalar iyelegen bilim, tájriybe hám kónlikpelerine tiykarlanadı.

Balalar baqshası menen mektep pedaogolarınıń óz-ara baylanıs ornatiwdan gózlegen tiykarg`ı maqset balalardı zaman talabına juwap беретug`ın dárejede mektep tálimine tayarlaw ushın oqıw tárbiyalıq isleri boyınsha mektep penen baqsha ortasında bekkem baylanıs ornatiw, balalardıń mektepte alıp baratug`ın tálim-tárbiyalıq jumıslardı tereń úyreniw, bul tarawda joqarı nátiyjelerge erisedi.

Balalar baqshası menen mektep ortasındag`ı baylanıstıń mazmunı hám túrleri joqarıdag`ı wazıypalarg`a qarap belgilenedi.

Balalar baqshası menen mektep pedagogikalıq tashviqot, metodikalıq hám ámeliy máseleler júzesiden bir-biri menen baylanıs ornatadı. Pedagogikalıq tashviqot jumısları balalar baqshası mektepke tayarlaw toparında hám birinshi klassta alıp barılatug`ın tálim-tárbiyalıq jumıslar wazıypası menen tanıstırıwdı, mektepke tayarlaw toparı hám birinshi klass dástúri mazmunın, tayarlaw toparı balaları hám mekteptegi birinshi klass oqıwshılarınıń ózine tán ózgesheliklerin úyreniw taqozo etadi. Mine usınday usılda is alıp barılğ`anda oqıtıwshı hám tárbiyashılar mektepti birinshi klass hám baqshanı tayarlaw toparındadag`ı balalarg`a tán bolğ`an jas ózgesheliklerin, olardıń ruwxıy tábiyatın, aqılıy hám sotsial rawajlandırıwın túsiniw, olardı mektepke tayarlaw máselelerin jaqsıraq ańlap alıwlarında járdem beredi.

Bul maqsetti ámelge asırıwda baqsha menen mektep ortasında tómendegishe konkret baylanıs túrlerin ornatadı mug`allim hám tárbiyashılar balalardı mektepke tayarlaw hám úzliksizlik máseleleri boyınsha, balalardı mektepke tayarlaw máselesi boyınsha birgeliktegi ótkeriletug`ın bayramlardıń sáykesligin anıqlaw ushın seminar, pedagogikalıq keńeslerde qatnasıw, sonday-aq

balalardıń jas ózgesheliklerin, olardıń baqshadan mektepke ótiwindegi ruwxıy qıyınshılıqlar, mektep sharayatına qıynalmay beyimlesiwine járdem beriwshi ámeller boynsha tárbiyashı hám mug`állim tárepinen tayarlang`an lektsiyalar arqalı tájriybe almasıwlar hám basqalar kiredi.

Balalar baqshası menen mektep ortasındag`ı úzliksiz baylanıstıń pedagogikalıq wazıypası baqshanıń tayarlaw toparında hám mekteptiń birinshi klassında alıp barılatug`ın tálim-tárbiyalıq jumislardı ámelge asırıwdag`ı xızmet túrleri hám usılları menen óz-ara tanısıwdı usınıs etedi.

Bul máselede baqshanıń tayarlaw toparındag`ı tárbiyashıları mekteptiń birinshi klassında alıp barılıp atırg`an sabaqlardı baqlaydı hám sabaq, shınıg`ıwırlardan keyin birgelikte jıynalısqı onı talqılaydı, ayırım metodikalar boynsha seminar-praktikularda qatnasadı. Dáslepki tájiriybeler menen ulıwmalastırıw, balalardı mektepke tayarlaw boynsha yaki birinshi klassta balalarg`a bilim beriw boynsha pedagogikalıq keńes ótkeriledi. Joqarıda keltirilgen bárshe is túrleri hám mazmunın ámelge asırıwdag`ı tiykarg`ı maqset alg`a súrip atırg`an máseleni hár tárepleme talqılaw, onı hal etishda ushıraytug`ın kemshiliklerin anıqlaw, balalar baqshası menen mektepte alıp barılatug`ın tálim-tárbiya jumisların jáne de bekkemlew boynsha anıq diognoz hám analizlerdi qoyıp shıg`adı.

Balalar baqshası menen mektep ortasındag`ı baylanıstıń ámeliy wazıypası sonnan ibarat, bir tárepinen oqıtıwshı baqshanıń tayarlaw toparına barıp óziniń bolajaq oqıtıwshıları menen tanısıp baradı, ekinshi tárepinen tayarlaw toparındag`ı tárbiyashıları ózleriniń sadıq tárbiyalanıwshıları birinshi klassta qalay oqıp atırg`anın úyrenip baradı. Balalardı mektepke jónetiwde hár bir balag`a anıq diognoz beriledi.

Bul diognozda tárbiyashı hár bir balanıń rawajlanıwındag`ı ózine tán ózgesheliklerin ashıp beredi, bul oqıtıwshıg`a bala menen qarım-qatnasında bolg`anda pedagogikalıq kóz-qarastan tuwrı jantasıwında járdem beredi. Tárbiyashı hám óz nábwetinde birinshi klassqa barg`an balaları menen izleniw ráwishinde baylanıs ornatıp baradı, sabaqlarda tikkeley qatnasıp qanday oqıp

atırǵanları, minez-qulqı, oqıwdag`ı jetiskenlikleri sebebin oqıtıwshıdan soraw arqalı hám anıqlap baradı. Bular hámmesi tárbiyashını balalar menen alıp barg`an tálim-tárbiyalıq jumısındag`ı utısı hám kemshiligin bilip alıwg`a imkaniyat jaratadı.

Tárbiyashı hám oqıtıwshılar dáslepki tájriybelerin tarqatıw, analizlew, izertlew maqsetinde qala, rayon, konferentsiyalarda qatnasıp pikir alısadı.

Balalar baqshası menen mektep ortasındag`ı úzliksiz baylanıs nátiyjeli bolıw ushın tómendegi shártlerdi orınlawı lazım. Baqsha menen mektep ortasındag`ı baylanıs izleniw ámelge asırılıp barılatug`ın jumıslar, sheshiletug`ın máseleler jobalı túrde bolıwı kerek.

Birge islesiw tiykarın birgelikte islew boyınsha dúzilgen istiqbol jobası shólkemlestirilip, onda óz-ara baylanıstıń baslı wazıypası, mazmunın, is túrleri, waqıtı, orınlaw ushın juwapker shaxslar kórsetiliwi shárt.

Mektep penen baqsha jıl dawamında mine usınday baylanıs ornatıp barıwı nátiyjesinde tálim-tárbiyalıq jumıslar jaqsı nátiyje beredi.

Balalardı mektep oqıwshılarına jaqınlastırıw túrleri de túrlishe mektepke shekemgi ekskursiya shólkemlestiriw, mektep muzeyine, klass bólmesine, kitapxana, ustaxanag`a barıw, birgeliktegi shınıg`ıwlar, bayram ertelikleri, muzıkalıq-kórem kesheler ótkeriw, súwretler hám de ılay hám plastinadan jasalg`an oynıshıqlar kórgizbesin shólkemlestiriw hám basqalar.

Joba anıq, mazmiunlı bolsa hám awıspay ámelde asırılıp barılsa, birgeliktegi jumıslar boyınsha gózlegen nátiyjelerge jeńislerge erisiw múmkin. Bul bolsa balalardı mektep tálimine tayarlawda, olardıń mektepke qıynalmsay oqıp ketiwlerinde jaqsı nátiyjeler beredi.

2.2. Balanı mektepke tayarlawda mektep, balalar baqshası hám shańaraqtıń birge islesiwiniń ózine tán ózgeshelikleri

Balalar tárbiyasında shańaraqtıń roli. Biziń mámleketimiz sháriyatın jag`daylaw olardı materiallıq jaqtan támiynlewin kúsheytiriw júzesinen g`amxorlıq qılmaqta. Mámleket hám jámiyetshilik balalardı tárbiyalawda yasliler hám baqshalar, mektep-internatlar hám basqa sog`an uqsag`an mekeme tarmaqların keńeytiriwler arqalı shańaraqtıg`ı hár tárepleme járdem bermekte. Xalıq jasaytuğ`ın úy-jay imaratları, mektepler, balalar hám meditsina mekemlerin qurıw, olardag`ı sharayatlardı jaqsılaw jumısı úziliksiz ráwishte ámelge asırılıp barılmaqta.

Respublika bassılıg`ı shańaraqlarg`a hár tárepleme járdem beriwdi óziniń tiykarg`ı wazıypalarınıń biri dep esaplamaqta.

Mámleket balalardıń yaslide, baqshada tárbiyalanıwı, ulıwma tálim mektebinde, texnikum, bilim jurtı, joqarı oqıw orınlarında bilimalıwları ushın sarıplanatug`ın qárejetlerdi jıldan-jılğ`a kóbeytirip kelmekte.

Analarg`a qolaylılıq jaratıw, olardı materiallıq jag`dayların jaqsılaw, bala tárbiyası menen itibar menen shug`ıllanıwları ushın úlken jeńillikler jaratılğ`an.

Mámleketimiz shańaraqtıń tárbiyashılıq wazıypasın joqarı bahalaydı, bul isti jetiskenlikli túrde ámelge asırıw ushın barlıq shárt-sháriyatlar jaratıladı.

Jámiyetimiz basqarıwı shańaraqtı bekkemlew, onıń sharayatın jaqsılaw, insanlardıń turmıs párwanlıg`ın asırıwıg`a júdá úlken áhmiyet berilmekte. Shańaraqtıń bekkemligi balalardı hár tárepleme tuwrı tárbiyalawg`a imkaniyatın beredi. Shańaraq, baqsha, mektep, miynet jámiyetleri ortasındag`ı baylanıstı jaqsılaw, ata-analardıń balalar tárbiyası ushın juwapkershiligin asırıw dáwir talabınan bolıp esaplanadı.

Analardıń mektepke shekemgi tárbiya mekemelerine bolg`an talapların tolıg`ıraq qanaatlandırıw, balalar baqshalarında olardıń awqatlanıwına sarıplanatug`ın pul mug`darın jáne de kúsheytiw jumısları ámelge asırılmaqta.

Bala tárbiyası menen itibarlı shug`illanıw hám shańaraqtı bekkemlewdiń áhmiyetli básekisi jasaw jerindegi shárt-sháriyatın jaqsılaw, turmıs dárejesin asırıw boyınsha házirgi kúnde mamleketimiz bassılıg`ı tárepinen shıg`arılatus`ın pármanlar hám nızamlar, bulardı ámelge asırıw boyınsha belgilengen shara-jazalar kóp milletli xalqımızdıń taxsiniga sazawar bolmaqta.

Mug`allimler hám imtixanlar tárbiyashılarına úy, úy qurıw ushın jer hám qurılıs materialları menen támiynlew isleri birimnshi náwbette turadı.

Hár bir shańaraqqa ónimdar jerlerden jer maydanı ajıratıp beriw, birqansha awıl jaylarında sharwashılıq penen shug`illangıp atırg`an shańaraqlardı ot-jem menen támiynlew isleri ámelge asırılmaqta. Bulardıń barlıg`ı jasaw jeriniń materiallıq sharayatın jaqsılaw, turmıs párawanlıg`ın asırıw, shańaraqtı bekkemlew, bala tárbiyası menen shug`illanıwı ushın keń imkánıyatlar jaratadı.

A`sirese, shańaraqlarg`a jer maydanınıń ajıratıp beriliwi jas shańaraqlardıń, balalardıń shańaraqtag`ı jası úlkenler menen birge jasawı ushın úlken imkaniyat jaratadı. Bunday sháriyatta jasag`an balalar úlkenlerden sem`yalıq ádep-ikram qag`ıydaların: sálemlesiw, shirinsózlik, sizlep sóylesiw, raxmet aytıw, keshirim soraw, úlkenlerge húrmet-izzet, kishilerge miyrim-mehir menen qaraw, insanniń qádirine jetiw, ózine jaqın insanlarga mehribanlıq kórsetiw tuyg`ıların úyrenip, sińdirip aladı,sonıń menen birge úlkenler menen birge xızmette qatnasıw protsessinde miynet qániygelikleri, kónlikpeleri, insaniylyqqa tiykarlang`an hár qıylı milliy urp-ádet túrlerin ózlestirip aladı.

Ekinshi tárepten, balalardıń bárshe háreketleri úlkenlerdiń itibarında boladı, nátiyjede úlkenler balalardıń ózleri maqul kórgen islerin maqullap, maqul emes islerinen qaytarıp, olarg`a tuwrı jol-joba kórsetedi, ne jaqsı, ne jamanlıg`ın, qanday is paydalı, kaysısı zıyanlı ekenligin túsindirip beredi.

2.3. Shańaraqta balalardı tárbmiyalawda olardıń jas hám jeke ózgesheliklerin esapqa alıw

Perzent-shańaraqtıń quwanışı, ata-ananıń tayanışı, jámiyettiń shıwabag`ısh kúshi. Balalardıń sharapatı menen ómir jáne de shiyrin, ólim bolsa júdá bir qorqınısh salmaytug`ınday túyiledi-dep inglis filosofı Frensis Bekon aytqan edi.

Perzent ómir miywesi, shańaraq maqtanışı, keleshegi baxıtı bolıp sanaladı. Biraq tárbıya júdá hám mashaqatlı is bolıp, ata-analar balalar tárbiyasında hár dayım qálegen nátiyjelerdi bermeydi. O`mirdiń birinshi jılınan baslap bala shaxsın qáliplestiriw shańaraqtıń, yag`nıy onıń tárbiyası menen shug`ıllanıw shańaraqtıń tiykarg`ı wazıypasınıń biri.

Shańaraq jámiyettiń dáslepki zwenosı bolıp, onda jańa insan dúnyag`a keledi, bul kishi sotsial topar bala ushın dáslepki ómir mektebi bolıp tabıladı. Ata-analar balanıń birinshi mug`allimi hám tárbiyashısı boladı.

Madeniy hám ruxıy miyrasımız bolg`an hádiste tarbiya, ádep-ikramlılıq, óz-ara doslıq múnásebetler, tuwısqanlıq, insaplıq penen bir qatarda ata-ana hám perzentlerdiń huqıqları da óz ornın tapqan.

Eger shańaraq mánissiz ómir súrse, tek ózi menen bánt bolsa, shańaraqta miyrimsizlik ómir súrse, bulardıń hámmesi balanıń ruxıy dúnyasına jaman tásir etpesten qoymaydı. Sonlıqtan ata-analar ushın shańaraq tarbiyası, dáslep ózin-ózi tárbiyalawdan ibarat bolıwı kerek. Ata-analardıń joqarı jámiyetlik sanası balalarda da sonday sananıń payda bolıwına járdem beredi. Shańaraqta úlkenlerge húrmet, kishkenelerge izzet sıyaqlı qag`ıydalar kúndelik ádetke aylanıp barıwı kerek. Ata-analar aldındag`ı juwapkershiliktiń qanshelli kerekligi sonnan ibarat, olar balanıń hár bir qádemin, hár bir háreketin baqlap baradı. Balalar hár qanday jánjeldi, jaman orınsız sózdi uzaq waqıt eslep júredi, ornı kelgende, ámelde qollanıwg`a háreket etedi. «Qus uyasında kórgenin qıladı», deydi xalqımız. A`sirese, balanıń kewline tiymew, onı kemisitip sóylespeslik, ulıwma, ata-ananıń ózi mádeniyatsızlıq, ádepsizlik qılmawı maqsetke muwapıq boladı. Hár bir ata-ana óz perzentin súyedi. Hesh bir ata-ana olardan jaman hám baxıtsız insanlar jetisip

shıg`ıwın qálemeydi. Perzentiniń hár bir jetiskenligi, ata-anasınıń kewilin tawday kóterededi hám maqtanıw sezimlerin payda etedi. Ata- ananıń jámiyette tutqan ornı, perzent tarbiyasında úlken áhimiyetke iye. Eń jaqsı abroy hadal miynet bolıp esaplanadı. Hadal miynet penen jámiyette arttırılǵ`an abroy shańaraqta perzenler tárbiyasına jaqsı tásir etedi. Perzente ata-analarınday bolıwǵ`a umtıladı. Miymandos shańaraqta ósken perzentlerde miyman dos boladı. Ata-anaların qorlaytug`ın, kewillerine tiyetug`ın námárt perzentlerde ushırasadı. Onda perzentler ne islep atırǵ`anların oylap ta kórmeydi.

Shańaraqta balanı tuwrı tárbiyalaw shárt-sharayatları. Ata-analar óz balalarınan qanday insanlar tárbiyalap jetistiriwlerin, onda qanday pazıyletler payda etiwlerin anıq sáwlendiriwi kerek.

2.4. Shańaraqta balalardıń bos waqıtların durıs shólkemlestiriw usılları

Shańaraqta balanı tuwrı tárbıyalaw shárt-sharayatları. Ata-analar óz balalarınan qanday kisiler tárbıyalap jetistiriwlerin, onda qanday páziyetler payda qılıwları ushın anıq oylawı kerek. Balanı tuwrı tárbıyalaw ushın onı jaqsı biliw hám túsiniw kerek. Bunın ushın pedagogikalıq bilimler kerek boladı. Olar ata-analarınıń bala minezin tuwrı talıqlawg`a, onın tárbıyası ushın tuwrı joldı tańlawg`a járdem beredi. Ata-analar bala tárbıyasında pedagogikalıq ádeplilikke boysınıwları kerek. Pedagogikalıq ádebi ne ózi.

Bul, balag`a bolatug`ın múnásette ólshemge boysınıw, yag`nıy balanıń sanasına, qálbine, shaxsına tásir etetug`ın tárbıyalıq sharalardı onıń jas ózgesheliklerin, imkaniyatların esapqa alıp bar sharayatına qarap tanlay bilwi.

Pedagogikalıq ádebi-balanı tárbıyalawdag`ı sheberlik bolıp, bug`an tárbıyashılardı úyretkenдей ata-analardı hám úyretiw kerek. Ata-analar óz minezi, minez-qulqın shólkemlestiriw biliwleri, balanıń qálbinde. Sanasında ne bolıp atırğ`anın seze alıwları, sog`an qarap qarım-qatnas qılıwdı biliwleri kerek.

Sonıń menen bir qatarda balalarg`a talapshań qatnasta bolıwları, olarda erk, sana, minez, óz qatti-háreketi ushın basqalar aldında juwap beriwdi tárbıyalawları kerek .

Keyinshelik barıp ata-analardıń pedagogikalıq ádebi balalarda kórine baslaydı, bul aldın eliklew tárinide kórinse, keyinraq ádetke aylanadı hám olar dostınıń tabısqa erispegenligi yaki tábiyg`ıy, fizikalıq kemshiligi ústinen kúlmeytug`ın, úlkenlerdiń sózi hám isine aralaspaytug`ın, ózin tartipsiz tutup júretug`ın , óz minezindegi kemshiliklerin dúzetiwge urınatug`ın bolıp qaladı.

Shańaraqtıń turmıs mádeniyatı, shańaraq ag`zalarınıń bir-birine húrmetli qatnası hám pútin sem`yalıq turmısın tuwrı shólkemlestiriwdi óz ishine aladı. Bunday tártipsiz shańaraqlarda tárbıya alıp atırğ`an balalar áste-sekin úlkenlerdiń turmıs tájiriybelerin iyelep baradı. Bala menen sáwbetlesiw balanı ata-analarına jaqınlastıradı, olar ortasında mehir-aqıbet kusheyedi.

Shańaraqta kún tártibine boysınbasa, úydegi jumıslar shańaraq ag`zaları ortasında túwrı bólistirilmese, shańaraqta hayalg`a natuwrı qatnasta bolınsa, ishiklikpazlık hám basqa illetler hukim súrse, bunday shańaraqta ósken bala joqarı tásirshenligi, turmıslıq tájiriyesi kem bolatug`ınılıg`ı sebepli waqıyalardı ózi ózbetinshe tuwrı bahalay almaydı, sonıń nátiyjesinde ol úndemes, qopal hám parishanxatir bolıp qaladı.

Balanıń tárbiyasına sem`yadag`ı sırtqı shárt-sharayat úydin úskeneleniwi, gigienalıq, ulıwma mádeniyat hám estetikalıq talg`amg`a juwap beriwi hám tásir etedi. Balanıń normal rawajlanıwı ushın hár bir shańaraqta kerek shárt-sharayat balanıń oynawı hám shug`ıllanıwı ushın ayrıqsha jay bolıwı kerek. Balalar úyde tazalıqlı bolıwları, úy úskeneleri hám óz buyımların asırawları kerek.

Shańaraqtıń ulıwma dáramatı shańaraq ag`zalarınıń ortasında hár bir shańaraq ag`zasınıń zárúrligin esapqa alıp, tuwrı sarıplanıwı tiyis. Balalar shańaraqta oynashıqlardı jıynastırıw, kitaplardı jay-jayına qoyıw, óz orın-kórpesin jıynastırıw, úy haywanların kútiwde qolınan kelgeninshe járdem beriw sıyaqlı islerge tartılıwı kerek .

Ata-analar balalardıń minez-qulqın jaqsı biliwleri, olarda bala tárbiyası ushın juwapkershilikti asıradı. Olar balag`a hár túrli talap qoyadı hám tálim-tárbiya isin izbe-izlik penen ámelge asıradı.

Arnawlı pedagogikalıq bilimlerde iyelew balalardı baqlawshılıqtı, logikalıq oylawdıń ápiwayı formaların ósiriwge, balalar miyneti hám oynama tuwrı basshılıq qılıw`a, balalar minezin tuwrı talıqlawg`a járdem beredi .

Ata-analardı erte jaslı balalar fiziologiya hám psixologiyasın biliwleri balanı sawlıg`ın saqlawg`a. g`amxorlıq qılıw onı háreketlerin mádeniy, gigienikalıq kónlikpelerin rawajlantırıw tili, qarım-qatnas xızmetin óstiriwge járdem beredi.

Balalardı ózbetinshelikti óstiriw, olardı qıyınshılıqlardı jeniwge úyretiw, ondag`ı erkti bekkemlewge zárúr áhmiyet beredi.

Usı menen birge balalardı tárbiyalawda olardıń ózine tán ózgesheliklerin biliw hám onı itibarg`a alıw zárúr. Hár bir bala jası teń bolg`an ekinshi baladan

ózinín qızıg`ıwı, qábileti hám minez-qulqı menen pariq qıladı. Bir túrdegi jag`dayda hár bir bala ózin hár qıylı tutadı biri uyatshań, tartınshaq, basqası dógerek-átırapta bolatug`ın waqıyalarg`a sezgirlik penen qatnasta boladı. Sonın ushın, ata-analar hár bir balag`a onıń ózine tán joldı tanlaydı.

Shańaraq ag`zaları ortasındaı óz-ara húrmet, birgeliklik, shańaraqtıń jaqsı jolg`a qoyılğ`an ishki turmısı tárbiyada zárúr áhmiyetke iye boladı. Shańaraq ag`zaları ortasındaı unamlı qatnaslar miyrbanlıq, óz-ara húrmet, g`amxorlıq, watanparwarlıq, miynetsúyiwshilik keypiyati, ulıwma tártip hám sem`yalıq dástúrler, balalarg`a úlkenler qoyatug`ın talablar zárúr rol` oynaydı .

Balanı tuwrı tárbiyalawda onıń aldında ata-ananıń abroyı joqarı bolıwı kerek, bunıńsız tárbiya bolıwı múmkin emes. Ata-analardıń puqaralıq kórinisi, turmısı, isleri, jurıs-turısı, jámiyet aldında óz shańarag`ı menen juwapkershilik sezimi olar abroyınıń tiykarı. Miynet hám sotsial xızmetti sem`yalıq wazıypalar menen qosıp alıp baratug`ın, óz balarınıń turmısına qızıqatug`ın hám olarg`a sheberlik menen basshılıq qılatug`ın ata-analar en abroylı kisiler dir - bulardıń hámmesi hám anag`a, hám atag`a teńdey tiyisli.

Balalarg`a qoyılatug`ın talablarda birlik bolıwı ulıwma pedagogikalıq printsp esaplanadı. Mektepte hám. shańaraqta hám bul printspke ámel qılınıwı kerek. Shańaraqta balalardı tárbiyalawda tómendegi shártlerge boysınıw kerek :

- a) balalar tárbiyası ushın juwapkershilikti seziw;
- b) pedagogikalıq bilimlerden xabardar bolıw;
- v) balag`a bolg`an mehir-muhabbattı og`an talapshańlıq qılıw menen qosıp alıp barıw.

İnsannıń qanday kisi bolıp jetisiwi kóp tárepinen shańaraqtağı tárbiyag`a, ata-ananıń juwapkershiligine, bala tárbiyasınıń ulıwma nızamlıqların jaqsı bilip, turmısta olarg`a qanshelli ámel qılıwg`a hám baylanıslı.

Jámiyette bala tárbiyası ata-analardıń shaxsiy isi bolmay, olardıń sotsial wazıypası. Ata-analar óz balalarınıń tárbiyası ushın jámiyetke keltiretug`ın paydası menen bahalanadı. Ata-analar óz balalarınıń tiykarı tárbiyashıları esaplanadı. Sonıń ushın olar perzentlerin óz xalqının en jaqsı úrp-ádetleri hám

shańaraqlı dástúrleri ruxında jaqsı pázıyletli, bilimdan, mádeniyatlı shaxs qılıp tárbiyalawları kerek.

Tárbiya kóp tárepli, uzaq dawam etetug`ın protsess. Balanı orap alg`an ortalıqtın hámmesi- adam lar, nárseler, qubılısı, onın sangasında, minez-qulqında málim iz qaldıradı, onı ózgartiredi hám rawajlandıradı. Ata-ananın burışı mine usı rawajlanıwdı ziyreklik menen basqarıp barıw. Ata-analar mehiri, g`amhorlıg`ı balalar ushın suw hám hawaday kerek.

Sog`an qaramay kópshilik shańaraqlarda bala tárbiyası boyınsha júdá qıyın jag`daylar júzege kelmekte, ayırım jas ata-analardıń turmısqa, bala tárbiyasına jenilteklik menen qarawları, ishiw hám basqa jag`ımsız isler menen shug`ıllanıw nátiyjesinde kóp shańaraqlar buzılıp ketmekte, nátiyjede bunday awhaldan tiykarınan balalar qattı azap shekmekte, yag`nıy buzılğ`an shańaraqlardag`ı balalar ya anasız, yaki atasız, ayırım hallarda tirik jetim bolıp, balalar úyelerine tapsırılmaqta. Juzege keletug`ın jag`day pedagoglardıń bunday shańaraqlar menen shug`ıllanıwı, olarg`a bala tuwılğ`andan baslap onıń tárbiyası menen shug`ullanıwg`a májbúr ekenlikler túsindiriwlerin talap etedi.

Shańaraqlıq tárbiyanıń kóp mashqalaları ata-analardıń pedagogikalıq bilimlerdin xabarsız ekenlikleri arqasında juzege keledi. Bunday ata-analardıń kópshiligi moral`, huquqtanıw, psixologiya hám pedagogikalıq bilimlerdi bilmeydilar. Bul bala tárbiyasında jag`ımsız waqıyalarg`a sebep bolmaqta.

Ata-analardı pedagogikalıq bilimlerdin xabardar qılıw olardı bala tárbiyasına tan pedagogikalıq bilimler menen qurallantıradı. Házirgi waqıtta mektepke shekemgi jastag`ı balalarg`a tálim hám tárbiya beriwdiń ilimiy tiykarlang`an is tájiriybelerine tayanıp islep shıg`ılğ`an dizimi bar bolıp, bala tárbiyası tuwrısındag`ı bul bilim tájiriybelerdi ata-analar , pedagoglar, psixologlar, shıpakerler, xuquqtanıwshılardıń lektsiyalarınan , radio hám teleessitriwlerin, gazeta-jurnallar materiallarınan bilip alıwları múmkin .

Ata-analarg`a mólsherlengen, olardıń oylawın hám ámeliy xızmetin kusheytiriwshi. Shańaraqta balanıń minezin hám ózleriniń tárbiyalıq tásirin talıqlawg`a úndewshi pedagogikalıq bilimlerdi jánede keńirek tarqatıw kerek.

Házirgi waqıtta respublikamız basshılarınıń tiykarg`ı dıqqat-itibarın jámiyette juz berip atırg`an jag`ımsız waqıyalardı jog`altıw, shańaraqlarg`a, kóp balalı analardıń perzentlerine jaqsı tárbiya beriwlerine, shańaraq tárbiyası hám sotsiavl tárbiya birligin bekkemlewge qaratılğ`an. Baplanıń den-sawlıg`ın saqlaw hám onı tárbiyalawda shańaraq tiykarg`ı rol` oynaydı. Bekkem, ruwxıy hám adep-ikramlılıq deni-saw shańaraq jámiyet rawajlanıwınıń tiykarg`ı faktori .Balalar baqshasınıń shańaraq menen islesiw formaları.

Mektepke shekemgi tárbiya mekemesi tárbiyashılarınıń shańaraq menen alıp baratug`ın is mazmunına tómendegiler kiredi.

Bala tárbiyası, shańaraqtı bekkemlew, analıq hám balaqtı qorg`aw boyınsha mektepke shekemgi tárbiya mekemesinde ámelge asırılıp atırg`an islerdin mazmunı menen tanıstırıp barıw ata-analarga óz perzentleriniń tárbiyası ushın mámleket hám jámiyet aldında juwapker ekenliklerin tusintirib barıw, ata-analardı bala tárbiyası ushın zárúr bolg`an bilim, kónikpelerden xabardar qılıw (balalardıń jas, anatomikalıq-fiziologiyalıq hám ruxıy ózgeshelikleri, olardı shańaraqta tárbiyalawdıń mazmunı. Metodı. Shárt-sharayatları menen tanıstırıw) bala tárbiyasında shańaraq menen birgelikte. Balanı tuwrı tárbiyalawdı qadag`alap barıw, shańaraq tárbiyasınıń en jaqsı úlgilerin úyreniw hám xalıqlastırıw .

Bala baqshada iyellegen en jaqsı páziyetlerdi shańaraq sharayatında dawam ettirip, shańaraqta iyelegen eń jaqsı pazıyetlerin balalar baqshasında qollansa islegen jaqsı nátiyjelerge erisiw múmkin.

Tárbiyashılar shańaraq tárbiyasına tán tajiriybelerdegi jaqsı islerdi kórip qalмай, onı qollap-quwatlaw hám usı tiykarda ata-analar itibarın bala tárbiyasında sheshilmegen wazıypalarg`a qaratılıwı tiyis.

Joqarıdag`ı islerdi rejeslestiriw, shólkemlestiriw hám olar basshılıq qılıwg`a juwapker shaxs esaplanadı.

Ata-analar menen islesiw boyınsha reje dúziledi . Bul reje pedagogikalıq keneste sheshiledi. Rejede ulıwma hám gruppavlıq májilisler, ata-analar ushın ashıq esik kúnleri. Sáwbet hám másláhátler. Atalıq shólkemlerde kórgezmeler

shólkemlestiriw hág`m kontsertler qoyıp beriw, sonın menen birge bul ilajlardı ótkeziw waqıtları hám og`an juwapker bolg`an shaxslar belgilenedi.

Ata-analar menen alıp barılatug`ın islerdin temaları hám mazmunı tárbiyashı-metodistin rejesingde hám tárbiyashınıń kalendar` rejesinde kórsetiledi.

Ata-analar menen islesiw boyınsha júda kóp islerdi tárbiyashı-pedagog ámelge asıradı, ol bala tárbiyasında juz beretug`ın ózgerislerin hámmeden kóbirek kóredi hám balalar turmısı menen jaqınnan tanısıw boladı . Ol ata-analarg`a balalar tárbiyasında nelerge kóbirek itibar beriw kereligini, olardı mektep tálimine tayarlaw, den-sawlıg`ın saqlaw, awqatı hám kún tártibin tuwrı shólkemlestiriw hám basqalar tarawında usınıslar berip baradı.

Balalar baqshası hám shańaraq ortasında birge islesiwdi ornalıwda baqsha baslıq, pedagoglar kollektivi hám ata-analar birgelikte aktiv qatnasıwı tiyis. Sonda bala tárbiyasında kútilmegen nátiyjelerge erisiw múmkin .

Ata-analar menen islesiwde tómenдеги ayrıqsha is formalarınan paydalanıladı sáwbetler, másláhátler, shańaraqlarg`a barıw, ayırım ata-analardı baqshag`a mirat etiw, ayrıqsha estelikler hám kóshirme papkalardan paydalanıw .

Balanın úyine barıwdan kózlegen maqseti – shańaraq sharayatı, balanıń shańaraqtag`ı minezi, qızıg`ıwları, ata-anası hám shańaraq ag`zaları menen tanısıw , sonın menen birge ata-anaların bala tárbiyasınıń nátiyjeli usılları menen tanıstırıw hám shańaraqtıq bala tárbiyasındag`ı jaqsı tájiriybelerin úyrenedi.

Tárbiyashı balanıń úyine tekseriwshi sıpatında emes, balki dos, bala tárbiyasındek qıyın jumısta járdem beriwshi sıpatında barıwı, shańaraq ag`zaları menen jaqsı qatnasta bolıwı kerek . Tárbiyashı hár bir shaqaraqqa hár waqıt barıúdan aldın óz aldına anıq máqset qoyıwı, qaysı temada sáwbetlesiw aldından belgilep alıwı tiyis. Ata-analarga beriletugin sorawlar puxta oylangan bolıwı kerek .

Sáwbet sonday dúziliwi kerek, tárbiyashı menen ata-ana bir-birlerin jaqsı túsiniwleri, olar ortasında isenimli baylanısı ornalıwı kerek. Shańaraqqa barıwdan aldın tárbiyashı usı shańaraq tuwrısında (ata-analardıń minez-qulqı,

shańaraqılı qatnaslar, balanıń rawajlanıw dárejesi tuwrısında) málim túsinikke iye bolıwı kerek . Tárbıyashı ata-analar húrmeti hám isenimin qazanmaq ushın aldı menen ata-analarg`a balanıń jaqsı páziyetleri tuwrısında sóylep beredi hám shańaraq ag`zalarınń perzentleri tuwrısındag`ı pikirlerin bilip aladı hám balanıń úydegi turmısın qanday shólkemlesitiriw kerekligin, og`an nelerdi oqıp hám sóylep beriw múmkinligi, balanıń kún tártibi, onı shańaraq miynetinde qatnastırıw, úlkenlerge xúrmet ruxında tárbıyalaw sıyaqlı tálim-tárbıya isleri mazmunı hám usılları boyınsha usınıslar beredi .

A`lbette, tárbıyashınıń shańaraq menen alıp baratug`ın isinde balanıń jası, múmkinshilikleri, ózine tán ózgeshelikleri itibarg`a alınadı .

Tárbıyashınıń ata-analarg`a beretug`ın usınıs hám másláhátleri isenimli bolıwı ushın ata-analar yaqi shaqaraqtıń basqa ag`zaları mektepke shekemgi tárbıya mekemesine mirát qılınadı . Bunda ata-analar yaqi seyil shıg`ıwdan aldın ol qanday kiyinip atırg`anın kóredi hám balalardıq uqıp hám múmkinshiliklerine isenim payda qıladı .

Shańaraqqa barıwdıń maqset hám mazmunı tárbıyashınıń rejesi hám esabatında, kúndelik dápterinde kórsetiliwi múmkin. Tárbıyashı hár bir balanıń shańarag`ına jılında keminde g` márte barıwı kerek.

Ata-analar menen alıp barılatug`ın islerdiń mazmunı ren-beren bolıp, onda ayırım máseleler birgelikte sheshilewi kerek. Máselen, balalardı tárbıyalawda shańaraqtıń roli, ata-analardıń wazıypası tuwrısındag`ı nızamlar, ballardı mektepke tayarlaw haqqında, mektepke shekemgi tárbıya mekemeleriniń jıllıq is rejesi tuwrısında, ata-analar jámiyetshiliginiń isi haqqındag`ı máseleler solar qatarınan . Bul máselelerdi kollektiv bolıp sheshiw ushın ata-analardıń gruppası hám ulıwma májilisleri, másláhátlar, konferentsiyalar, ata-analar kesheleri sıyaqlı is formaları kollektiv is formalarına kiredi .

Balanı mektepke tayarlawda shańaraqta ata-ananıń roli.

Ata-analar májilisi. Ata-analar májlisine baqshadag`ı hááme gruppa balalarınıń ata-anaları, parallel gruppalar ata-anaları hám bir gruppa balalarınıń ata-anaları mirát etiliwi múmkin .

Ulıwma májiliste ata-analardı mektepke shekemgi tárbiya jasındag`ı balalardı hár tárepleme rawajlantırıw hám tárbiyalaw wazıypaları , usı jılǵ`ı rejeler, ata-analar komitetiniń xızmeti, shańaraq tárbiyasındag`ı aldındı tájiriybeler menen tanıstırıladı. Bunda májiliste baqsha baslıǵ`ı yaki metodist-tárbiyashı lektsiya oqıydı , ata-analar sózge shıǵ`adı, balalar sóyleydi. Bular tálim-tárbiya isindegi tabıs hám kemshiliklerdi anıqlap alıwǵ`a múmkinshilik beredi, shańaraq hám jámiyetshilik baylanısınan bekkemleydi, ata-analardıń óz balasınıń tárbiyası ushın juwapkershilikti asıradı, olarda baqshag`a qızıǵ`ıw oyatadı .

Gruppadag`ı ata-analar májilisinde usı jastag`ı balalardıń ata-anaları ushın aktual bolǵ`an máseleler sheshiledi .

Máselen, ulıwma májilis teması «Balalarg`a ádep-ikramlılıq tárbiya beriwde shańaraqtın roli» bolsa, orta gruppada ótkeziletug`ın májiliste bul tema qıyınlastırılıp, «Balalarda miynetsúywshilikti tárbiyalawda baqsha hám shańaraqtıń birgeliktegi isleri», «Balalarda úlkenlerge húrmetti tárbiyalaw» hám basqalar bolıwı múmkin.

Hár bir májilis qızıqlı ótiwi ushın tárbiyashı lektsiyaga jaqsı tayarlanadı , kórsetpeleli- súwretli materiallar tanlaydı, sonın menen birge ol balalar islerin kórsetiwi múmkin. Tárbiyashı «Tábiyat balalardı tárbiyalaw faktoridir» degen temadagı lektsiyasına jaqsı tayarlanadı, ata-analardıń balalardı tábiyat menen tanıstırırıw boyınsha is tájiriybelerinen sóylep beriw ushın májiliste sózge shıǵ`ıwǵ`a tayarlanadı, gruppada balalardıń tábiyat haqqındag`ı súwretleri, usı temadag`ı balalar ádebiyatları, muzıka shıǵ`armaları jazılǵ`an plastinkalar kórgizbesi tayarlanadı .

Ata-analar ushın tayarlang`an lektsiyanı balalar isin, tiyisli temadagı kinofil`m, diapozitivlar kóriw menen qosıp alıp barıw múmkin . Balalar turmısı, xızmeti tuwrısındag`ı mısallardan paydalang`anda jaqsı materiallar kóbirek bolıwı kerek, jaman faktlardı sóylewde extiyatkorlık hám ádep shegarasınan shetke shıqmaslıq, tanqid qılıwshılardıń atları kórsetilmesligi tiyis. Tanqidiy

pikirler májilisten keyin jeke tártiptegi sáwbet arqalı ata-analarg`a jetkiziliwi, bala tárbiyasındag`ı qáte hám kemshiliklerdi jog`altıw ushın anıq usınıslar usınıladı.

Baqshag`a jaqın kelgen balalardıń ata-anaları menen ótkemizetug`ın májlistiń mazmunına tómendegiler kiredi: baqsha baslıg`ı ata-analarg`a baqshanıń xana hám úskenelerin kórsetedi, xızmetkerler menen tanıstıradı . Tárbiyashılar «Balalar baqshasında tálım-tárbiya dástúri» hám balalar menen jaqın waqıt ishinde alıp barılatug`ın isler mazmunı haqqında qısqasha sóylep beredi. Ata-analardı balalar baqshasının tártibi, nızam-qag`ıydaları menen tanıstıradılar .

Jıldıń aqırında ótkemizetug`ın gruppa májilisinde ata-analarg`a bir jıl dawamında ámelge asırılğ`an tálım-tárbiya isleri hám kelesi jıldıń rejeleri haqqında sóylep beredi. Bul májiliste aktiv ata-analar ham esap beredi hám belsendilerdiń jańa sostavı saylanadı.

Ata-analar múyeshi hám kórgizbe shólkemlestiriw.

Ata-analar múyeshi olardı tárbiyag`a tán jańalıqlar hám pedagogikalıq máseleler menen tanıstırıw máqsetinde shólkemlestiriledi. Olarg`a kitaplar, jurnallar, súwretler, balalardıń isleri, balalar awqatınıń túrleri, balanıń úydegi hám shańaraqtag`ı kún tártibi, ata-analar ushın esletpeler, dag`azalar jaylastırıladı. Múyesh waqtı-waqtı menen tárbiya wazıypasına qarap ózgerтип turıladı .Pedagogikalıq bilimlerdi tarqatıw boyınsha shólkemlestirilgen kórgizbeler kóbinese ata-analar konferentsiyaları, májilisleri, konsul`tatsiyalar aldında shólkemlestiriledi. Onda xalıq tálimi tuwrısındag`ı nızam hám qararlar, mektepke shekemgi tárbiya mekemeleri tarawları hám ondag`ı tárbiyalanıwshılar sanınıń kórsetiwshi diagrammalar, balalar menen alıp barılatug`ın tálım-tárbiya protsessleri, ballaar turmısın kórsetiwshi kitap hám oyınshıqlar, balalardıń isleri orın aladı .

Ata-analar múyeshi shańaraq menen alıp barılatug`ın istin kórgezmeli usılı, onıń estetikalıq talg`amı menen bezetiliwine ayrıqsha itibar beriliwi kerek. Bundan tısqarı, ata-analarg`a tárbiya tuwrısındag`ı fil`mlar kórsetiledi, bular kóbinshe ata-analardı qızıqtıratug`ın bahslar baslanıwına sebepshi boladı .

Ata-analar ushın ashıq kúnler shólkemlestiriliwi hám mektepke shekemgi tárbiya mekemeleri isinde zárúr orın iyeleydi. Bunday kúnlerde ata-analarg`a balalardıń shınıg`ıwları, miynet, oyın xızmetleri, seyiller hám balalardıń ózlerin kollektivte qanday tutıwları hám sog`an uqsas kórsetiledi. **Ata-analar komiteti.**

Ata-analar komiteti «Balalar baqshasınıń Ustavına» kóre baqsha baslıg`ına járdem beriwi ushın dúziledi. Ol ata-analardıń ulıwma májilisinde bir jıl múddetke saylanadı. Bul komitetke hár bir jas gruppa ata-analarınan á-g`tadan vakil saylanadı. Komitetiń tiykarg`ı wazıypası baqsha baslıg`ına mektepke shekemgi tárbiya mekemesiniń xojalıq hám tálim-tárbiya islerinde járdem beriwi, komitet ag`zaları, ata-analar májilisi hám keshelerdi tayarlaw, ótkeziw hám basqa islerde tárbiyashılarg`a kómeklesedi.

Ata-analar komiteti balalardıń ata-anaları menen tanısadı, balalardı tárbiyalaw boyınsha olar menen jumıs alıp baradı. Komitet ag`zaları hár eki ayda bir márte jıynalıw ótkezedi. Ata-analar komiteti baqsha baslıg`ınıń is rejeleri hám istin awhalı tuwrısındag`ı lektsiya hám esabattı esitiwge xaqlı.

Ata-analar komitetiniń xızmeti haqqındag`ı hújjetler baqshada saqlanadı hám komitetiń jańa dúzilgen sostavına tapsırıladı.

Pedagogikalıq bilimlerde tarqatıw nátiyjesinde millionlab kisiler balalardı shaqaraqta hám baqshada tárbiyalaw printsiplerine sanalı rawishte anlap aladı .

Kárxanalarda, xojalıqlarda, jámáát jaylarında, shańaraqta bala tárbiyası tuwrısında lektsiyalar menen shıg`ıw, tele hám radio esittiriwler pedagogikalıq izertlew isiniń keń quralları. Sonın menen birge bul izertlew waqıtlı «Mektepke shekemgi tárbiya», «Xalıq tálimi», «Sem`ya i shkola» jurnalları, «Bilim» jámiyeti basparaları, kóp sanlı kórkem-pedagogikalıq, ilimiy-ommabap hám metodikalıq ádebiyatlardı shıg`arıw arqalı hám ámelge asırıladı.

Ata-analar universitetleri hám lektoriylarda pedagogika hám psixologiyalıq, anatomiya hám fiziologiyalıq, shańaraq tárbiyası teoriyası hám ámeliyatı tuwrısındag`ı máseleler boyınsha lektsiyalar oqıladı. Lektsiyalardan keyin balalar tárbiyası tuwrısında kinofil`m hám spektakllar kórsetiledi.

Shınıg`ıwlardı hár túrli tarawlar boyınsha joqarı qánigeler alıp baradı.

1. Pedagogikalıq izertlew turmıs, jámiyet qurılısı ámeliyatı menen baylanıslı alıp barılıwı tiyis. Pedagogikalıq targ`ibot arqalı keń jámiyetshilikke balalardı hár tárepleme tárbiyalaw máseleleri hám olardı ámelge asırıw jolları, ilimiy tiykarlang`an usılları boyınsha túsindiriw isleri alıp barıladı.

2. Shańaraq tárbiyasındag`ı jaqsı tájiriybeler, shańaraqtag`ı bala tárbiyasında jol qoyılğ`an qáteler hám olardıń aldın alıw, jog`altıw jolları tuwrısında izertlew isleri alıp barıladı.

3. Pedagogikalıq targ`ibotg`a tayarlawda ata-analar hár xil saviyada ekenliklerin esapqa alınıp, olar ushın tayarlang`an axborot materialları, isenimli, kórgizbeli hám olardıń sezimine tásir kórsetetug`ın bolıwı kerek .

Sonday etip, balalar mekemeleri ata-analar menen turli-tuman islerdi sistemalı rawishte alıp barılatug`ın shańaraq tárbiyası menen sotsial tárbiya ortasındag`ı birlik ornatılıwı múmkin .

Balanıń mektepke psixologiyalıq tayarlıg`ı . Balanıń mektepte tabıslı oqıwı ushın kóp tárepinen olardıń mektepke tayarlıq dárejelerine baylanıslı . Bala en aldı menen mektepke fizikalıq tárepinen tayar bolıwı kerek. 6 jaslı balalardıń anatomiyalıq-fiziologiyalıq rawajlanıwına ózine tán boladı. Bul jasta bala organizmi tez rawajlanadı. Onıń awırlıg`ı ayına 150 den 200 ge shekem, boyı 0,5 sm kóbeyedi. 6 jaslı balalar turli tezliklerde, tez hám jeńil júgire aladı. Olar sekriw, końkida júwrıw. Júziw arqalı háreketlerdi orınlay aladı. Muzıka boyınsha shınıg`ıwlarda bul jastag`ı balalar turli ritmikalıq hám plastikalıq háreketlerdi orınlaydı. Turli shınıg`ıwlardı anıq, tez, jeńil hám shaqqan orınlay aladı. Sonıń menen birge, 6-7 jaslı balalar nerv sistemasın bekkemlew, olardı keselliklerden qutqarıw, kóriw hám esitiw uqıplılıg`ına ayırıqsha itibar beriw, sonıń menen birge, omırtqa bag`anasınıń tuwrı rawajlanıwına áhmiyet beriw júdá zarúr. U`lkenler bul jastag`ı balalar menen jumıs alıp barg`anda, bul jastag`ı balalar organizmi elege shekem ósiw dawam etip atırğ`anılıg`ın esapqa alıwı tiyis. Máselen, balanı májbúriy jazıwğ`a úyretiw barmaq bulshıq etleri tolıq rawajlanbag`anılıg`ı sebepli olarg`a málim dárejede zıyan keltiriwi hám onı shıraylı jaza almasıg`ı, óz-ózinen balanı ózine isenimin yaki oqıwğ`a qızıg`ıwın kemeyiwine alıp keliwi

múmkín. Keyingisi balanıń aqlıy tayarlıg`ı. Kóbinese aqlıy tayarlıq degende, balanıń málim bir duńyaqarası, janlı tábiyat, insanlar hám olardıń miynetleri haqqındag`ı bilimleri túsiniledi. Usı bilimler mektep beretug`ın bilimge tiykar bolıwı múmkín, sóz baylıg`ı, málim hátti-háreketlerin orınlay alıwı balanıń mektepke aqlıy tayarlıg`ınıń tiykarıg`ı kórsetkishi bola almaydı. Mektep dástúri balalardan salıstıra alıw, talıqlay alıw, ulıwmalastıra alıw, málim bir juwmaq shıg`ara alıw, sonıń menen birge jeterli dárejede rawajlang`an biliw protsesslerin talab etedi. Máselen, ú-w jaslı bala tábiyat haqqında ayırım qubılıslardı g`ana emes. Organizmınıń tábiyat menen baylanıslıg`ın hám óz-ara tásirin túsiniwi hám ózlestiriwi múmkín. ú-w jaslı balalar aqlıy rawajlanıwının nátiyjesi bolıp, joqarı dárejede rawajlangan kórgizbeli obrazlı oylaw menen bala atırap álemdegi predmetlerdiń tiykarıg`ı ózgesheliklerin hám predmetler arasındag`ı baylanıslıg`ın ajırata alıwı. Sonı ayırıqsha aytıp ótiw kerek. Kórgizbeli-háreketli hám kórgizbeli-obrazlı oylaw oqıwshılardıń aqlıy rawajlanıwında tiykarıg`ı funktsiyanı orınlaydı. Bul balada málim bir kónikpelerdin payda bolg`anlıg`ı hám zárúr.

Balanı mektepte tabıslı oqıwı onıń aqlıy hám fizikalıq tayarlıg`ı, shaxsiy hám sotsial-psixologiyalıq tayarlıg`ına baylanıslı. Mektepke oqıw ushın kelgen bala jańa sotsial ornınr turli májbúriyatları hám huqıqları bolg`an hám og`an turli talaplar qoyılatug`ın –oqıwshı ornın alıw ushın tayar bolıwı tiyis. :lken baqsha jasındag`ı balalar tiykarınan, mektepte oqıw ushın zárúrlík sezedi, bul istek hám zárúrlík motivi túrlishe bolıwı múmkín. «Mag`an shıraylı forma, dápter, qálem hám ruchkalar satıp alıp beredi», «Mektepte doslarım kóp boladı hám men olar menen mazza qılıp oynayman», «Mektepte úxlamayman», «Men atama uqsawım ushın oqıwım kerek», «Jazıwdı júdá jaqsı kóremen», «Mektepte qıyın mısallardı sheshiwdi úyrenemen».Usı tilegi hám háreket balanıń mektepte tabıslı oqıwı ushın tábiyg`ıy ráwishte tiykar bola aladı. Balanıń endi ózin úlken bolg`anın, baqsha balası emes, bálkim málim bir májbúriyatları bor oqıwshı bolıwın anlawı, kerekli xızmet menen shug`ullanıp atırg`anlıg`ın biliwi zárúr. Balanıń mektepke barıwın qálemesligi jaman halat esaplanadı. Hár bir bala balalar jámáátine qosıla alıwı olar menen birgelikte háreket qıla alıwı tiyis. ú-w jastag`ı balalar

oqıwındag`ı tiykarg`ı qıyınshılıq, kóbinese bul jastag`ı balalar oqıtıwshını uzaq waqıt dawamında tınlay almaydı, oqıw háreketlerine uzaq waqıt óz dıqqatların toplay almaydı .

Bul dáwirde balalarda eń aldǵı menen biliw tarawları, soń emotsional motivatsion bag`dar boyınsha ishki shaxsiy turmıs baslanadı. Ol yaki bul bag`dardag`ı rawajlanıw obrazlıqtan razmlikkacha bolg`an basqıshlardı óteydi. Obrazlılıq degende balalardıń turli obrazların jaratıwı, olardı ózgartiriwi hám erkin háreketke keltiriwi, ramzlilik degende belgiler dizimi menen islesiw kónikpesi túsiniledi. Mektepke shekemgi jastag`ı dáwirde dóretiwshilik protsessi baslanadı. Dóretiwshilik qızıg`ıwı, tiykarınan balalardıń konstruktorlik oyunlarında, texnikalıq hám kórkem dóretpelerinde kórine baslaydı .

Balanıń onıń átirapındag`ı insanlar menen túrli qatnasıqları júzege kelip, bul qatnasıqlar tiykarında hár túrli motivler jatadı. Bulardıń hámmesi balanıń individuallıg`ın shólkemlestirip, onıń basqa balalardan intellekti, ádep-ikramlılıq motivatsion tárepinen parıq qılatug`ın shaxsqa aylandıradı.

Mektepke shekemgi jastag`ı balalar shaxsi rawajlanıwının tiykarg`ı ózgerisleri, olardıń óz shaxsiy sıpatların, qızıg`ıwların, jetiskenlik hám tabısqa erismegenligin anlaw, óz-ózin anlawı sıyaqlı sezimleriniń juzege keliwi esaplanadı.

Pedagogikalıq texnologiya degen atama dáslep bilimlendiriwde zamanagóy texnikalıq qurallardı hám og`an baylanıslı jańasha shólkemlestiriwshilik usıllardı qollanıwg`a baylanıslı bag`dar sıpatında eramızdıń 70-jıllarınan baslap ámelge asa balsadı. İnglisshe Educational Technology ataması sol jıllarda bir qatar rawajlang`an mámleketler: AQSh, Angliya, İtaliya, Yaponiyada shólkemlestirilgen jurnallardıń talarında, xu`kimet keńesleriniń atlarında hám 1966 jıldan baslap Angdiyada turaqlı ótkerilgen xalıqaralıq konferentsiya materiallarında qollanılg`an bolsada , mazmunına qaray tekste inglisshe «Technology in Education» sózleri járdeminde berildi. Texnikalıq qurallar hám programmalaştırılǵ`an oqıtıw quralların oqıtıw protsessinde qollanıw menen bir qatarda oqıw protsessin analizlew hám ilimiy jantasıwlardı ańlag`annan soń

«Technology in Education» -oqıtıw texnologiyası» ataması da kirip keldi. Pedagoglardıń praktikasında «Pedagogikalıq texnologiya» tu`sinigi góne biraq paydalı, lekin texnologiyalıq jaqtan tolıq du`zilmegeń oqıtıw usılları da tu`siniledi. Sonıń ushın, pedagogikalıq texnologiya - oqıtıwǵa arıwlı innavatsion qaraw bolıp tabıladı. Bunda oqıtıwshı dóretiwshilikti rawajlandırıwǵa boladı.

Pedagogikalıq texnologiya biziń áwladlarımız, oyshıllarımız Axmet Yassawiy, Al Xorezmiy, Abu Ali İbn Sino, Mirza Ulug`bek, Axmet Farg`aniy dáwirlerinde aq ózine tán kóriniste bolǵan. Ustaz-shákirt sisteması du`zilgennen soń «Oqıwshılardı oqıtıw emes, oqıwǵa u`yretiw kerek» degen urandı alg`a su`rgen.

Danışpanlarımız balanı durıs tárbiyalaw, onıń jeke basınıń qalıplesiwinde mug`allimniń roli , onıń juwapkershiligi máselesinde qımbatlı pikirler qaldırǵan. Olardıń shıǵarmalarında ásirese balanıń tálim-tárbiyası, og`an kásip-óner u`yretiw, onı isbilermen, ózbetinshe durıs pikir ju`rgize alatug`ın etip ósiriwdiń jolları haqqında pikir ju`rgizgen.

Alisher Nawayı óziniń kópkem shıǵarmalarında kámil insandı qalıplestiriwdiń mazmnı , jolları, usılların bayan etken. Nawayınıń qarasarında kámil insang`a tán bolǵan eń joqarı pazıyletler: dóretiwshilik, qábiylet, ilimpánge bolǵan su`yispenshilik kiredi dep esaplag`an. Nawayı ilimniń áhmiyetin ashıp berer eken, ilimli adamnıń hár qanday qıyınshılıqlardı jeńip ótiwin aytıp ótedi. Sonday aq ilimniń wazıypası bul insannıń baxtına xızmet etiw dep aytadı.

Shıǵıstıń oyanıw dáwiriniń ullı oyshılı Abu Nasır Farabiy aqıllı, dana hám ótkir pikirleytug`ın adamlar tuwralı sonday deydi: «Aqıllı kisi dep sonday adamg`a aytamız, onda ótkir zeyn bolıwı menen birge pazıyleti de bolsın. Bunday kisi óziniń barlıq qábiyleti hám aqılın jaqsı silerdi ámelge asırıwǵa, jaman islerden saqlanıwǵa hám tartıwǵa qatarpag`ı lazım. Sonday adam g`ana aqıllı hám durıs pikir ju`rgiziwshi dep ataw mu`mkin».

Ullı ag`artıwshı Abdulla Avloniy pikir tárbiyası tuwralı sonday deydi: «Pikir tárbiyası eń kerekli , kóp zamanlardan berli tág`dir etip kelingen

mug`allimlardin dıqqatına su`yengen, xu`jdanlarına ju`klengen muqáddes bir wazıypa bolıp sanaladı. Pikir insanniń sharapatlı, g`ayratlı bolıwına sebepshi boladı. Bul tárbiya mug`allimlardin járdemine mu`táj, pikirdin quwatı, ziyeti, keńligi mug`allimniń tárbiyasına baylanıslı boladı. Sabaq hám tárbiya arasında bir azg`ana parq bolsa da, ekiwi bir-birinen ayrılmaytuğ`ın, biriniń janına birewi baylang`an jan hám dene sıyaqlıdur.

Abdulla Avloniy tálim-tárbiyanı jan hám dene sıyaqlı birligin táriyplep, yag`nıy ilim haqqında tómendegishe táriyp beredi:

«İlim dep oqıw, jazıwdı biliw, hár bir gerekli nárseni u`yreniwdi aytadı. İlim-du`nyanın izzeti, aqırettin sharapatı bolıp esaplanadı. İlim insan ushın ju`dá joqarı hám muqaddes bir pazıylet bolıp tabıladı. Sonlıqtan , ilim bizge óz awhalımızdı, háreketimizdi ayna sıpatında kórsetedi. İlimniń paydası ju`dá kóp, táriyp qılğ`an menen birge onı tamamlaw mu`mkin emes boladı. Bizlerdi zulımlıqtan qutqaradı. Mádeniyat, insaniyat, ag`artıwshılıq du`nyasına shaqıradı, jaman ádetlerden, buzıq islerden qaytaradı, jaqsı qulıq hám ádep sahıbı qıladı, allag`a muhabbat hám isenimizdi arttıradı, haqtın azamat hám qu`dretin bileği.

Sonın ushında ótmishte balanı tárbiyalawda ilimniń hám onı u`yretiwshi ustazdin roline joqarı baha berilgen. Bul baha pedagogikalıq xızmette tiykarg`ı talaplardan biri bolıp esaplanadı. Sebebi, ilim bar jerde alg`a ilgerilew, jańalıqlarg`a keń jol ashıladı.

Hár bir mámlekettin bu`gingi ku`ndegi progressin belgilewde , usı ku`nge shekem basıp ótilgen jol , tariyxı, turmıs hám oylaw forması, u`rp-ádetlerine názer taslawımız gerek.

60-jıllardan baslap rawajlang`an mámleketler AQSh, Frantsiya, Germaniya, Yaponiyada pedagogikalıq texnologiyanın iri orayları shólkemlestirilgen hám olar óz xızmetin kórsetip tur.

30-jıllarg`a kelip «pedagogikalıq texnika» tu`sinigi arnawlı ádebiyatlarda payda boldı hám ol oqıw shınıg`ıwlarınan anıq hám nátiyjeli shólkemlestirilgen usıl hám qurallarına ayıldı. Sonın menen birge pedagogikalıq texnologiya oqıw hám laboratoriyalıq u`skenelerden paydalanıwdı tolıq biliw dep tu`sinildi. 40-60

jıllarda oqıw protsessine texnikalıq qurallardı engiziw baslandı. Ásirese, qadag`alaw quralları, kino hám radio, olardan paydalanıw metodikası pedagogikalıq texnologiyag`a teńlestirildi.

60-jıllardıń ortalarında bul tu`sinik shet el pedagogikalıq islerinde keń tu`rde talqılandı. 1964 jıldan Angliyada «Pedagogikalıq texnologiya hám programmalaştırılǵ`an oqıw», Yaponiyada bolsa 1965 jıldan baslap «Pedagogikalıq texnologiya» jurnalları basılıp shıǵ`arıldı. Pedagogikalıq texnologiya máselelerin arawlı u`yreniw ushın ilimiy mákemeler du`zildi. Mısal ushın aytatug`ın bolsaq , Angliyada pedagogikalıq texnologiya Milliy Keńesi du`zildi. Sonıń menen birge «Pedagogikalıq texnologiya» jurnalı shıǵ`a basladı. AQSh tıń bir neshe universitetlerinde, ilimiy Oraylarında pedagogikalıq texnologiya máselelerine u`lken itibar berilgen. 1971 jılda arawlı «Oqıw Kommunikatsiyası hám texnologiyasınıń Assotsiatsiyası» xızmet kórsete basladı. Házirgi ku`nde bul shólkemniń barlıq shtatlarda hám Kanadada 50 den zıyat punktleri islep tur.

Jaqında ulıwma yapon pedagogikalıq texnologiya Orayınıń Keńesi du`zilip, olar bul tarawda xalıqaralıq baylanıslar ornatiw menen bánt.

Didaktikanıń bul tarawına itibar barg`an sayın asıp barıwın 70-jıllarda ótkerilgen bir neshe xalıqaralıq konferentsiyalardan kóriwimizge boladı. Sonday xalıq aralıq konferentsiyalar 1966 jıldan baslap hár jılı báhárde Angliyada ótkeriledi. Onıń materialları «Pedagogikalıq texnologiya aspektleri» degen at penen shıǵ`arıladı.

Pedagogikalıq texnologiya eki bag`darda talqılandı hám rawajlandı:

1. Oqıw protsessine texnikalıq qurallardı qollanıw.
2. Oqıw texnologiyası mashqalalarınan baslap, pedagogikalıq texnologiyadan paydalanıw máselelerin óz ishine aladı.

Konferentsiya materiallarında jazılǵ`an áhmiyetli dálildi keltiriw ornlı: « eki tu`sinik-«pedagogika» hám «texnologiya» nı qosıw logikalıq jaqtan tartıswlarg`a sebepshi boldı. Sebebi, «texnologiya» sóziniń klassqa texnikanı

kirgiziliw hám «degumanizatsiya» ideyası menen xarakterleniwi pedagoglardı gaplette qaldırıw mu`mkin.

Álbette, bul pikir málim dárejede durıs, adam hesh qashan «temir» mashinag`a tóbe bolmaydı. Bálkim onı jaratıp onı aqıllılıq penen basqaradı. Bul mashqalanıń pedagogikalıq tárepi ele jeterli dárejede u`yrenilmegen.

70-jıllarg`a kelip oqıw texnikaları menen tálim sıpatına erisiw mu`mkin emesligi belgili boldı.

1977 jılda Budapeshte ótkerilgen «Oqıtıw texnologiyası boyınsha xalıqaralıq seminarda» tálimdi texnologiyalastırıw protsessi menen baylanıslı faktorlar rus alımı S.Shapovalenko tárepinen tómendegishe belgilendi:

- texnikanı biliw hám tereń iyelew,
- audiovizual fondı biliw hám tanıs bolıw,
- texnikalıq qurallardan paydalanıw metodikasın iyele7.

Biraq bul pikirdiń bir táreplemeli ekenligi kózge taslanadı. Mısal ushın Venger alımı L.Salam oqıtıw texnologiyasını keńeytiwge urınadı. Rejelestiriw, maqset analizi, oqıw-tárbiya protsessin ilimiy tiykarda shólkemlestiriw, maqset hám mazmung`a sáykes keletug`ın metodlar hám materaıllardı tańlaw tuwrıdan-tuwrı pedagogikalıq texnologiyanı joybarlastırıwdag`ı oqıtıwshınıń xızmetine tán ózgeshelikler dep táriyplenedi. Bug`an jaqın pikirler menen J.Tseller degen alım óziniń pikirlerin bildirip ótti. 70-jıllarg`a kelip shet ellerde texnikanıń rawajlanıwı hám oqıtıwdı komp`yuterlestiriwge baylanıslı pedagogikalıq texnologiyanıń eki tárepi ajratıp kórsetilgen halda izertlendi:

1. oqıw protsessine texnikalıq qurallardı engizi7.
2. ámeliy máseleler sheshimin tabıwda bilimler sistemasınan paydalanıw.

Mısal ushın Yaponiyada bul dáwirde alıp barılğ`an izertlewler oqıw protsessin texnologiyalastırıwdıń birinshi jolı yag`nıy tálimniń jańa texnikalıq quralların jaratıw hám oqıw protsessine qollanıw menen baylanıslı bolğ`an. Bunday jag`day basqa bir qatar mámleketler ushın da xarakterli bolıp , pedagogikalıq texnologiyanıń ekinshi bag`darı- teoriyalıq-didaktikalıq tárepleri 80-jıllardıń basında AQSh hám Angliyada izertlew ob`ektine aylandı. Sebebi,

«texnologiya» sózi keń mániste teolriyalıq bilimlerde ámeliyat maqsetine kóshiriw , bul protsesstıń anıq jolların islep shıg`ıw zárurliǵı payda boldı.

Sonday etip, 80-jıllarda zamangóy pedagogikalıq texnologiyanıń mazmunın aydınlastırıwǵa bolg`an urınıqlar jánede dawam etti.

Jańa taraw 1977 jılda ashıldı. «Kadrlar tayarlaw milliy bag`darlamasında» aktual` izertlew ob`ektine aylandı. Sonıń menen birge bul máselege g`árezsizliktiń dáslepki ku`nlerinen baslap qol urıldı. Bu`gingi ku`ni mámleketimizde pedagogikalıq texnologiya boyınsha kóplegen ilimiy konferentsiyalar ótkerilmekte. Álbette, bul quwnıshlı awhal.

1991 jil may ayında Samarqand mámleketlik universitetinde ótkerilgen «Joqarı oqıwdıń házirgi aktual` mashqalaları» joqarı oqıw orınları arasındag`ı ilimiy-metodikalıq konferentsiyasınıń ulıwma jıynalısqında «pedagogikalıq texnologiya kontseptual analiz» temasında bayanat islendi. Bayanatta oqıwdı texnologiyalastırıw protsessi sotsiallıq buyırtpa ekenliǵı aytıp ótildi. Pedagogikalıq texnologiya jańasha bag`darda talqın etildi.

Pedagogikalıq texnologiya máseleleri boyınsha alımlardıń pikirleri «Márifat» , «Uchitel` Uzbekistana» sıyaqlı basılımlarda turaqlı tu`rde berilip barmaqta. (X.Abdukarimov, Fefelov, U.Nishonaliev 8.b.)

Pedagogikalıq texnologiya baylanıslı wazıypalardı anıqlawǵa háreket etemiz.

1.Kóp basqıshlı bilimlendiriw sistemasında pedagogikalıq texnologiyalardıń ornın tiykarlaw hám zárurli usınıqlar islep shıg`ıw.

2. Zamangóy islep shıg`arıw, meditsina, ekonomika, ekologiya sıyaqlı taraw texnologiyalar menen pedagogikalıq texnologiyalardı turaqlı tu`rde jańalap barıw hám differentsiyalasqan jantasıw tiykarında olardı qollanıw kriteriyaların islep shıg`ıw.

3. Perspektivalı oqıtıw quralların jaratıw hám olarg`a su`yengen halda aldınǵı pedagogikalıq texnologiyalardı joybarlastırıw, ámeliyatqa engiziw, nátiyjesin anıqlaw.

4. Tiyisli wákillik basqarıw organları tárepinen oqıw mákemeleri xızmetine jańa pedagogikalıq texnologiyalardı engiziw dárejesin qadag`alaw hám bahalaw.

5. Respublikamızdag`ı bilimlendiriw sistemasında xızmet kórsetip atırg`an professor-oqıtıwshılardı bilimín jetilistiriw hám qayta tayarlaw kurslarında aldınıg`a pedagogikalıq texnologiya , xabar texnologiyaları sıyaqlı jańa bilimler sisteması menen qurallandıırıwdı u`zliksiz shólkemlestiriw.

6. Joqarı oqıw orınları studentleri, ásirese qánige –pedagoglar ushın 20-saat kóleminde pedagogikalıq texnologiya teoriyası hám ámeliyatı boyınsha arnawlı kurs engiziw.

7. Respublikamızda xızmet kórsetip atırg`an dóretiwshi mug`allimlerdiń tájiriybelerin turaqlı u`yrenip barıw.

Aldınıg`ı pedagogikalıq texnologiyalardı joybarlaw hám onı turmısqa engiziw máselesi mámleketimizde de rawajlang`an mámleketler qatarında jańa kárxana «Pedagogikalıq texnologiya Mámleketlik Orayı»n du`ziwdi talap etedi. Eger sonday Oray shólkemlestirilse ju`dá jaqsı bolar edi. :shinshi mın jılıqta oqıwshılarımız Watang`a sadıq, bilimge qızıg`ıwshań , insanıylıq pazıyletlerdi iyelegen adamlar bolıp jetilisiwi kerek.

Pedagogikalıq texnologiya máselesin ámelge asırıwda shet tájiriybelerin u`yrenbesten bolmaydı. Sebebi, olar bul tarawda birqansha islerdi orınlag`an. Juwmaqlap aytqanda jańa pedagogikalıq texnologiya bul bilimlendiriwde jańa bolmasthan ol uzaq tariyxqa iye.

Sebebi, sonda pedagogikalıq texnologiya bixeviorizm ideyalarına su`yenedi. Gárezsizlikke eriskennen soń ilimdi u`yreniwge keń jol ashıldı. Házirde İnternet tarmag`ı boyınsha du`nya mámleketleriniń pedagogikalıq texnologiyaların u`yreniwge imkánıyatlar bar.

Bunnan on jıl burıng`ı baslawısh tálim oqıwshısı menen házirgi dáwir baslawısh tálim oqıwshısınıń arasında u`lken parq bar. Bizińshe házirgi dáwirde Kadrlar tayarlaw milliy bag`darlamasında baslıwsh tálimge ayırıqsha itibardıń karatılıwında bolıp esaplanadı.

Prezidentimiz İ.A.Karimov O`zbekstan Respublikası Oliy Májilisiniń ÁX sessiyasında sóylegen sózinde : «Eski tálimniń eń jaman ádeti baslıwsh tálimge ekinshi dárejeli is dep qarag`anındadur. Ashıq aydın aytıwımız mu`mkin bilimi tómen mug`allimlerde birinshi klassta sabaq beretug`ın edi. Baslawısh tálimge pás názer menen qaralıwınıń sebebi sol , buring`ı du`zimde barlıq pedagogikalıq texnikumlar hám bilim jurtları shólkemlestirilip, olar tiykarınan á-ń klass oqıtıwshıların tayarlaytug`ın edi.

Balalarımız qashannan baslap qanday etip , qanday usılda milliy qádiriyatlarımız, urp-ádetlerimizdi u`yretiwimiz, tereń aqlatıwımız kerek.

İlim-pán aldına uzaq mu`ddetke mólsherlengen strategik wazıypalardı qoyg`an. «Kadrlar tayarlaw milliy bag`darlaması» ilimiy-metodikalıq, sotsial-ekonomikalıq, psixologiyalıq-pedagogikalıq, tariyxıy filosofiyalıq mashqalalardı sheshiwdi belgilegen.

Baslawısh klasslarda mashqalalı jag`daydardı jaratqanda balada pikirlew sharshag`anda oqıtıwshı oqıw oyın metodınan paydalanıw mu`mkin.

Oyın- ózbetinshe xızmet bolıp , oqıwshılar óz teńlesleri menen teń qatnasta boladı. Oyında oqıwshı ózin jámiyet ag`zası sıpatında tanıp, óziniń hám joldaslarınıń háreketlerin bahalaydı.

Aldıńg`ı pedagogikalıq texnologiyalardı tálim sistemasına engiziw –dáwir talabı. Biraq bul dástu`riy tálim metodlarınan pu`tkilley uaz keshiw degen emes. Báلكim pedagogikalıq texnologiya elementlerin áste-áste oqıw xızmetine engiziw bolıp tabıladı.

Jańa ásir oqıtıwshı-pedagogı tálim-tárbiya protsessine bolg`an jańasha qaraların qalıplestiriw ushın tómendegi qábiyletlerge iye bolıwı kerek.

Birinshiden, ol óz xızmetinde qábiyletli, zanagóy, ilimiy hám mádeniy progresstiń mánisin tereń tu`sine biliwi kerek.

Ekinshiden, EEM hám basqa oqıtıw texnikalıq qurallarınan oqıw protsessinde paydalana alıwı,

:shinshiden, milliy ideologiya hám bu`gingi ekonomikalıq reformalardıń mazmunın tolıq tu`sinip jetken bolıwı kerek.

Eger oqıtıwshı joqarıdag`ı talaplarg`a juwap bere almasa, sabaqlıqlarımız, oqıwdıń mazmunı qanshelli pisik hám aldınǵı pedagogikalıq texnorlogiyalar teoriyalıq hám ámeliy ichlep shıǵılmasın, eski qalıpten shıqpay sabaq ótilse, tabısqa erisip bolmaydı.

Ásirese, oqıw protsessinde aldınǵı pedagogikalıq texnologiyanıń «Klaster», «Zigzag», «Venna diagramması», «Aqılıy xu`jim» , «Kishkene toparlarda islew» strategiyalarınan paydalanılǵanda oqıwshılar oqıtıwshı menen birge teń xızmet kórsetedi. Eger oqıwshı óz-ózin oqıtısa, bala-balanı jeke tártipke u`yretse, oqıw materialınıń 900` protsenti ózlestiriledi.

Joqarıda aytıp ótken pedagogikalıq texnologiya elementlerin qolanıwdan aldın, mug`allimler olar haqqında teoriyalıq mag`lıwmatlarg`a iye bolıwı kerek. Bunıń ushın aldınǵı mug`allimlerimizdiń is-tájiriybelerin respublikalıq gazeta, jurnallarda basıp shıǵarıp, keń en jaydırıw lazım.

Juwmaqlap aytqanda , házirgi ku`nde aldınǵı pedagogikalıq texnologiyanı ámelde qollaw ushın baslawısh klasslarda islep atırǵan hár bir pedagog-oqıtıwshı arnawlı seminarlardan ótkeriliwi kerek. Tayarlang`an sabaqlıqlar aldınǵı pedagogikalıq texnologiyalar talaplarına say tu`rde qayta kórip shıǵıw mu`mkin. Baslawısh klasslarda aldınǵı pedagogikalıq texnologiyalar boyınsha oqıw ádebiyatların kóbeytiwge itibar qaratılса, bar bolg`an mashqalalardı sheshiw áhmiyetli faktorlardan biri bolıwı mu`mkin.

Hár bir mektepte materiallıq bazanı jaratıw lazım. Oqıwda jańa pedagogikalıq texnologiyanı tolıq engiziw ushın barlıq oqıtıwshılar komp`yuterde islew texnologiyasın jetilistiriw kerek. Hár bir oqıtıwshı bilimin jetilistiriw kurslarınan ótiwi maqsetke muwapıq.

Aldınǵı pedagogikalıq texnologiya nátiyjeleriniń monitoringini ótkerip , turaqlı tu`rde jańalıqlardıń tabıslı engiziliwine tásir kórsetiwı mu`mkin.

JUWMAQLAW

Shańaraqta balanı ádep-ikramlılıqqa tárbiyalaw máselesi eń áhmiyetli máselelerden sanaladı. Olarda ádep-ikramlılıq sıpattı qáliplestiriw ata-ana , mektep, máhálleniń islesiwine baylanıslı Apitkeriw qánigeik jumısımızda ádeplilik normaların belgilewshi kriteriyalardı kórip shıg`ıp balanı qalay ettip tayarlaw hám olardı tárbiyalaw máseleleri orın aldı. Málim bolg`anınday, 6-7 jaslı bala mektepke qabıl qılınıwında meditsina kóriginen ótedi. Mektep baslıg`ı diagnostika orayınan baslawısh klasslarga aqılı, qábileti talapg`a juwap beretug`ın balalardı qabıl qılıw máselesi aldına qoyıwı kerek. Bunı húrmetli ata-analar hám túsiniwleri tiyis. Baslawısh klasslarg`a aqılı zayıp balalar hám keliwi múmkin. Shańaraq menen mektep ortasındag`ı birliktin eń birinshi wazıypalarınan biri usı. Demek, saw- salamat baslawısh klasstı shólkemlestiriwde mektep-shańaraq birliginiń áhmiyeti úlken .

Ata-ana balasınıń kúndelik orınlaytug`ın islerin anıqlap, reje túzip qoysa, bala og`an boysınadı, yag`nıy kún tártibi tiykarında úy jumısları, sabaqların orınlaydı, biykar júrmeydi .

Ata-analar perzentleri ushın tómendegilerdi tayarlap beriwleri kerek .

1. Perzentlerinin jaqsı kiyiniwi jaqsı hám awqatlanıwları ushın sharayatlar jaratıw.

2. Balalar ushın kún tártibin dúziw.

3. Balalardıń bárshe háreketlerin, qızıg`ıwların qadag`alap barıw.

4. Balag`a turmıshlıq waqıyalardı túwrı túsendiriw.

5. Kórkem kitaplar menen tanıstırıw.

6. Balalardıń oqıwın bárqulla qadag`alaw astına alıw.

Oqıtıwshı balanı qabıl qılıp alg`anınan keyin og`an úlken juwapkershilik júklenedi. Ol hár bir balanı óziniń perzentindey kóriwi. hámmege birdey qarawı kerek. Mektepke endi kelgen bala menen islesiw ansat bolmaydı. Bir balanı sawatlı qılıw oqıtıwshı ushın qanshelli qıyın. Oqıtıwshınıń isi bir eki jilda óz nátiyjesin anıq kórsetpeydi. Baslawısh klasslar ń-jilda kózge kórinedi miynettiń

miywası qalaberse, 9 jıldan keyin kóriniwi múmkin. Sonday eken, oqıtıwshınıń miynetini awırlıg`ın hámme ańlawı kerek.

Juwmaqlap aytqanıwızda, Watanımız keleshegi bolg`an balalardı oqıtıw zárúr másele bolıp, bul iske bala hám, mektep hám, xalıq táliminiń basshıları hám birdey itibar menen jantasıwı kerek. Sonda g`ana tárbiya jaqsı nátiyjelerdi kórsetedi.

Paydalanilg`an ádebiyatlar:

1. I.A. Karimov. «Buyuk maqsad yulidan og`ishmaylik». T. O`zbekiston. 1993 y.
2. O`zbekstan Respublikasiniń «Tálim tuwrısındaǵı» nızamı. T. 1999 jil iyul` «Márifat» gazetası .
3. Kadrlar tayarlaw Milliy dasturi. Jetiliskeń áwlad-O`zbekstan rawajlanıwınıń tiykari. T. 1997 j.
4. O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. T., « O`zbekiston», 1998 yil.
5. I.A. Karimov Ozbekiston: milliy istiqlol, iqtisod, siesat, mafkura. Toshkent, O`zbekiston, 1996 yil. 14-15 betlar.
6. Xalq súzi. 2001 yil 17 aprel`.
7. Xalq súzi .2001 yil 25 yanvar`
8. Barkamol avlod orzusi. Toshkent, 1999 yil.
9. BMTning Inson huquqlari boyicha deklaratsiyasi. // inson huquqlari: wquv qollanmasi. Toshkent , «Adolat» , 1998 yil.
10. O`zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasini wrǵanish. T., «O`zbekiston» 2001 yil, 238-241 betlar.
11. Milliy istiqlol g`oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar. 66 bet. T., «O`zbekiston» 2000 y.
12. N. Gaybullaev, R. Edgorov, R. Mamatqulova., Q. Toshmurodova. Pedagogika. Máruzalar matni. Toshkent, 2000 yil. 131-132-betlar.
13. H. Uzoqov., E. Goziev, A. Tojiev. Oila etikasi va psixologiyasi. T., «Uqituvchi», 1992 yil.
14. K. Xoshimov, S. Nishonova, M. Inomova Pedagogika tarixi. T., 1996 yil.
15. O`zbek pedagogikasi antologiyasi. T., 1999 yil.
16. M. Inomova .Oilada bolalarning mánaviy ahloqiy tarbiyasi. T., 1999 yil.
17. M. Inomova «Farzand -nihol, ota-ona bog`bon» T., 1993 yil.
18. A. K. Munavvarov Oila pedagogikasi T., 1998 yil.
19. P. Yusupova. «Mektepke shekemgi tárbiya pedagogikasi». T. «Oqıtıwshı»- 1993 j.

- 20.M.G.Davletshin, Sh.Dosmuhamedova, M.Mavlonov, S.Toychieva. «Jas dáwirler hám pedagogikalıq psixologiya». T.2004 j.
21. Boshlang`ich tálim jurnali. 2. mart , aprel. 2001 yil.
- 22.O.Musurmonova .Mánaviy qadriyatlar va eshlar tarbiyasi. Toshkent, «Oqituvchi» 1996 yil.
- 23.J.Kayırbaev .Birinshi klassta sauat ashıw metodika sınıf ocherki. Nokis 1972 j.
- 24.K.Pirniyazov. Baslawısh klasslarda karakalpak tilin oqıtıw metodikası. Nokis 1993
- 25.Milliy istiqlol g`oyasi: asosiy tushuncha va tamoyillar. T.,2001 y.
- 26.Riterman A. Formirovanie u mladshego shkol`nika predstavlenie o vremeni. M. Pros. 1991 g.
- 27.S.Nishonova. Mánaviyat darslari. Toshkent, 1996 yil.
- 28.A.Tajimuratov Qaraqalpaq xalq pedagogikası. N., 1996 j.
29. 2004-2008 yillarda maktab tálimini rivojlantirish dasturini ishlab chiqish chora tadbirlari twg`risida Prezident Farmoyishi. 2004 yil,19-fevral` .Márifat gazetası 21 fevral` .
- 30.«2004-2009 yillarda maktab tálimini rivojlantirish davlat umummilliy dasturi» T., 21-may 2004 yil.
- 31.Qaraqalpaq xalıq folklorı. XX tomliq. N., 1989 j.
- 32.İlimiy toplam. N., 2002 j.
- 33.İlim hám jámiyet. 2004j. 2-3 sanları.

Интернет-ресурсы:

- <http://podrobno.uz/cat/obchestvo/vysshee-obrazovanie-v-uzbekistane-perspektivy-i-plany-razvitiya/>
- <http://ru.sputniknews-uz.com/society/20170927/6396646/uzbekistan-uchitel-podgotovka.html>
- <http://podrobno.uz/cat/obchestvo/mirziyeev-otmenil-testovye-ispytaniya-v-ryad-vuzov-/>
- <http://podrobno.uz/cat/obchestvo/pyat-krupneyshikh-vuzov-rossii-otkroyut-svoi-predstavitelstva-v-uzbekistane-/>

«Tastıyıqlayman»

Kafedra baslıg`ı: p.i.k.dots:

_____M.Pazilova

«___»_____2018j.

PİTKERİW QA`NİGELİK JUMISI BOYINShA TAPSIRMA

1.Kafedra:_____

2.PQJ teması:_____

3. Orınlawshı:_____

4. İlimiy basshı:_____

NMPİ nıń _____jıl_____sanlı buyrıg`ı menen tasıtıyqlang`an.

5. Juwmaqlang`an jumıstı tapsırıw múddeti:_____

6.Pitkeriw qánigelik jumıstı orınlaw ushın talabag`a berilgen tapsırmalar
rejesi

№	Berilgen tapsırmanıń mazmunı	Orınlaw múddeti	Jumıstıń orınlanıwı tuwralı ilimiy basshıń juwmaqlawshı pikiri

7.Sızılmalar mug`darı_____

8.Tapsırma berilgen waqtı:_____

9.Pitkeriw qánigelik jumısın qorg`ag`an kún_____

10.Mámleketlik attestatsiya komissiyası tárepinen qoyılg`an baha_____

Talaba qolı_____

İlimiy basshı qolı_____

A`jiniyaz atındag`ı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı, «pedagogika hám psixologiya» tálim bag`darı 4 «d» kurs studentı Bekniyazova Zul`fiyanıń «**Shańaraqta balalardıń bos waqıtların durıs shólkemlestiriw usılları**» degen temada jazg`an bakalavr pitkeriw qánigelik jumısına ilimiy basshınıń juwmaqlang`an

P I K I R I

Házirgi waqıtta xalıq bilimlendiriw tarawında oqıwshılardı hár tárepleme rawajlang`an, salamat insan etip tarbiyalaw máselesi áhmiyetli bolıp tabıladı. Mámleketmimizde tálim-tárbiya protsessine ayırıqsha itibar qaratıldı. Sabaq protsessinde xalqımızdıń milliy úrp-ádet, qadriyatlarınan paydalanıwg`a keń múmkinshilikler jaratıldı.

Talaba pitkeriw qánigelik jumısı tapsırması boyınsha jumıstı orınlag`an. Jumıstıń rejesi maqsetke muwapıq dúzilgen. Qánigelik jumısı tiykarınan jumıstıń ulıwma sıpatlaması, kirisiw, eki bab, juwmaqlaw, paydalanılğ`an ádebiyatlar diziminen ibarat.

Ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde oqıwshılar barlıq pánler boyınsha tıyanaqlı bilim aladı hám sol boyınsha konlikpelerge iye boladı. Balalardı turmısqa tayarlawda ádep-ikramlılıq tárbiyasınıń áhmiyeti og`ada ullı. Oqıwshılarg`a ádep-ikramlılıq, ruwxıylıq haqqında belgili bir túsiniqler beriw ushın xalıqlıq tárbiya usıllarınan paydalanıwg`an maqul keledi. Xalqımız ázelden balalardıń ádep-ikramlılıg`ına úlken itibar bergen. Bul máseleler qaraqalpaq xalıq pedagogikasında da óz ornın tapqan. Bul boyınsha xalıq awızeki doretpelerinde kóplegen shıg`arımalaradı kóriwimizge boladı. :zliksiz tálim protsessinde qaraqalpaq xalıq pedagogikasınıń úlgilerien paydalanıw óziniń unamlı nátiyjesin beredi.

Házirgi qurıp atırg`an jámiyetimiz erkin demokratiyalıq jámiyet bolıp esaplanadı. Onda hár bir adam óz ornına iye bolıwı kerek. bunıń ushın ol dáslep bilm hám tárbiya alıp beligili bir kásip iyesi bolıwı kerek. Bazar ekonomikası dáwirinde hár bir adam óziniń imkaniyatları boyınsha háreket etedi. Jaslarımızdı

tek baylıq arttırıwg`a emes al olarda ádep-ikramlılıqtı, ruwxıy dúnyanı bayıtıw máselelsi aktual` bolıp tabıladı.

Balalardı ázelden ádeplilikke úyretiw ápiwayı nárselerden baslanıwı kerek. Xalqımız bala tárbiyasında miynet tárbiyasına úyretiwdiń usılların miyras etip etip qaldırg`an. Ol boyınsha xalqımızda naqıl-maqallar dóregen. Bulardıń mag`anasın balalrag`a túsindirчек, tálim tárbiya islerinde joqarı nátiyjelerge erisemiz. Qaraqalpaq xalıq pedagogikasında miynet arqalı balalarda ádep-ikramlılıqqa tárbiyalawg`a ayırıqsha itibar berip kelgen. A`dep-ikramlılıq máselelsi biziń Orta Aziya xalıqlarında júdá úlken itibar berilgen. Sebebi, jası úlkenlerdi sıylaw, olardı húrmet etiw barqulla jas áwladqa tárbiya protsessinde sanasına sińdirilip kelingен.

Qaraqalpaq xalıq pedagogikası boyınsha respublikamızda pedagog alımlarımızdan J.Urınbaev, U.Alewov, A.Alımov, A.Fazılov, A`.Tájimuratovlar shug`ıllandı. İlimpazlardıń miynetlerinde xalıq pedagogkasınıń tálim tárbiya protsessindegi áhmiyeti aytıp ótildi.

Baslawısh klasslarda «A`depnama» sabaqlıg`ın oqıtıw máselelsi boyınsha akademik J.Bazarbaev, J.Qayırbaevlar shug`ıllandı. Olar baslawısh klasslarda balalarg`a ádep-ikramlılıqtı úyretiw máselelerine anıqlıq kirgizip, ol boyınsha sabaqlıqlar islep shıqtı hám olar mekteplerdje úyrenilmekte.

Qaraqalpaq xalıq awızeki dóretpesindegi pedagogikalıq imkániyatlardı izertlew házirgi kúnniń aktual` máselelrinen bolıp tabıladı. Awızeki dóretpelerdi pedagogikalıq jaqtan úyreniw olar boyınsha tiyisli metodikalıq qollanbalar jaratıw pedagog-alımlarımız aldında turg`an úlken jumıslardan biri bolıp sanaladı.

Biz joqarıdag`ı aytlıg`an pikirlerdi esapqa ala otırıp, pitkeriw qánigelik jumısın xalıq pedagogikasındag`ı ádep-ikramlılıq tárbiyasına baylanıslı usıllardı úyreniwdi, olardı bala tárbiyasında qollanıwdı izertlewdi óz aldımızg`a maqset etip qoydıq.

İzertlewdiń maqseti- Shańaraqta balalardıń bos waqıtların durıs shólkemlestiriw usılların belgilewshi tájiriybelerdi ámelge asırıw hám ótkerilgen jumıslar boyınsha usınıslar islep shıg`ıwdan i`barat bolıp tabıladı.

Ízertlew jumısınıń ob`ekti - shańaraqta balalardı bos waqıtların durıs shólkemlestiriw protsessi.

Ízertlewdiń predmeti- shańaraqta ádep-ikramlılıqqa tárbiyalaw mazmunı.

İlimiy izertlew jumısınıń maqseti, obekti, predmeti, gipotezasınan kelip shıg`ıp tómendegishe **wazıypalar** belgilendi.

-Shańaraq tárbiyasında qaraqalpaq xalıq pedagogikasınıń úyreniliwi jag`dayın anıqlaw,

- Qaraqalpaq xalıq pedagogikasındag`ı ádep-ikramlılıq tárbiyası boyınsha úlgilerden paydalanıw usılları ,

Ízertlewdiń metodologiyalıq tiykarları. O`zbekstan hám Qaraqalpaqstan respublikası «Bilimlendiriw haqqındag`ı» Nızamı, Kadrlar tayarlawdıń milliy bag`darlaması, Milliy g`árezsizlik ideyası , tiykarg`ı túsiniqler hám printsipler, Shańaraq kodeksi «2004-2009 jıllarda mektep bilimlendiriwın rawajlandırıwdıń ulıwma milliy mámleketlik bag`darlaması, Prezidentimizdiń tálim-tárbiyag`a baylanıslı pármanları, Ministrler Kabinetiniń qararları, sonıń menen birge tanıqlı alım-pedagoglardıń hám Shıg`ıs danıshpanlarınıń bala tárbiyası hám ádep-ikramlılıq haqqındag`ı pikirleri, ideyaları tiykar bolıp xızmet etedi.

Ízertlew metodları. Pedagogikalıq, psixologiyalıq, metodikalıq ádebiyatlardı úyreniw hám analiz etiw, teoriyalıq analiz, bilimlendiriw protsessin baqlaw.

Ízertlewdiń ilimiy jańalıg`ı. Shańaraqta balalardıń bos waqıtların durıs shólkemlestiriw usılların belgilewshi kriteriyalardı kórsetiw hám izertlew natıyjesi boyınsha usınıslar berildi.

Ízertlewdiń teoriyalıq áhmiyeti – shańaraqta balalardı bos waqıtların durıs shólkemlestiriw máseleleri teoriyalıq jaqtan dálillenip , óziniq tastıyig`ın taptı. Ondag`ı bildirilgen pikirler teoriyalıq jaqtan izertlenip, jaslar tárbiyasında óziniń unamlı tásirin tiygizetug`ınlıgı anıqlandı.

Ízerlewdiń ámeliy áhmiyeti- Pitkeriw qánigelik jumısınıńda sáwlelendirilgen teoriyalıq hám ámeliy pikirlerdi shańaraq tárbiyasında, tárbiya mákemelelerinde, ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde, orta arnawlı bilimlendiriw tarawlarında qollanıw múmkin.

Ízerlediń isenimliliği hám negizlengenligi- izerlew dáwirinde paydalanılǵan usıların qolaylılıǵı, isenimliliği, pedagogikalıq tájiriye sınav jumıslarınıń nátiyjeliligi menen negizlenedi.

Ízerlewdiń aprobatsiyası - pitkeriw qánigelik jumısınıń nátiyjesi kafedra májilislerinde, institut kóleminde ótkerilgen jıynaldılarda, gazetalarda dag`azalandı.

Pitkeriw qánigelik jumısınıń dúzilisi. Jumıs tiykarınan jumıstıń ulıwma sıpatlaması, kirisiw, eki bab, juwmaqlaw, paydalanılǵan ádebiyatlar diziminen ibarat.

Juwmaqlap aytqanda, pitkeriwshi kurs studenti Bekniyazova Zulfiya Satbay qızınıń «**Shańaraqta balalardıń bos waqıtların durıs shólkemlestiriw usılları**» degen pitkeriw qánigelik jumısı qoyılǵan talaplarǵa tolıq juwap beredi hám onı qorg`awǵa usınıs etemen.

İlimiy basshı:

M.Allayarov

A`jiniyaz atındag`ı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı pedagogika hám psixologiya tálim bag`darınıń 4 «d» kurs studentı Bekniyazova Zul`fiyanıń «**Shańaraqta balalardıń bos waqıtların durıs shólkemlestiriw usılları**» degen temada jazg`an bakalavr pitkeriw qánigelik jumısına

RA`SMİY OPPONENT RETsENZIYASI

Qánigelik jumısınıń mazmunı menen tanısıp shıqtım. Ol qoyılğ`an talaplar dárejesinde orınlang`an. Qánigelik jumısınıń teması házirgi talapqa say tańlang`an. Tema házirgi kúnde aktual` máselelerden sanaladı. Balalardı ázelden ádeplilikke úyretiw ápiwayı nárselerden baslanıwı kerek. Xalqımız bala tárbiyasında miynet tárbiyasına úyretiwdiń usılların miyras etip etip qaldırğ`an. Ol boyınsha xalqımızda naqıl-maqallar dóregen. Bulardıń mag`anasın balalrag`a túsindirchek, tálim tárbiya islerinde joqarı nátiyjelerge erisemiz. Qaraqalpaq xalıq pedagogikasında miynet arqalı balalarda ádep-ikramlılıqqa tárbiyalawg`a ayırıqsha itibar berip kelgen. A`dep-ikramlılıq máselesi biziń Orta Aziya xalıqlarında júdá úlken itibar berilgen. Sebebi, jası úlkenlerdi sıylaw, olardı húrmet etiw barqulla jas áwladqa tárbiya protsessinde sanasına sińdirilip kelingен.

Házirgi qurıp aturg`an jámiyetimiz erkin demokratiyalıq jámiyet bolıp esaplanadı. Onda hár bir adam óz ornına iye bolıwı kerek. buniń ushın ol dáslep bilm hám tárbiya alıp beligili bir kásip iyesi bolıwı kerek. Bazar ekonomikası dáwirinde hár bir adam óziniń imkaniyatları boyınsha háreket etedi. Jaslarımızdı tek baylıq arttırıwg`a emes al olarda ádep-ikramlılıqtı, ruwxıy dúnyanı bayıtıw máselesi aktual` bolıp tabıladı.

Qaraqalpaq xalıq awızeki dóretpesindegi pedagogikalıq imkáníyatlardı izertlew házirgi kúnniń aktual` máselelrinen bolıp tabıladı. Awızeki dóretpelerdi pedagogikalıq jaqtan úyreniw olar boyınsha tiyisli metodikalıq qollanbalar jaratıw pedagog-alımlarımız aldında turg`an úlken jumıslardan biri bolıp sanaladı.

Qaraqalpaq xalıq milliy qádiriyatları arqalı oqıwshılarda joqarı ruwxıylıqtı qáılestiriw hám izertlew nátiyjesi boyınsha mug`allimlerde hám tárbiyashılarg`a metodikalıq jaqtan usınıslar beriw – jumıstıń maqseti bolıp tabıladı. Pitkeriw qánigelik jumısında tiykarınan ulıwmainsanıy hám milliy qádiriyatlardıń tálim-tárbiyadag`ı ornı, onıń áhmiyeti, mazmunı, oqıwshılardı ádep-ıkramlılıqqa tárbiyalawdag`ı roli haqqında pikirler hám usınıslar berilgen.

Pitkeriw qánigelik jumısı tiykarınan jumıstıń ulıwma sıpatlaması, kirisiw, eki bab, juwmaqlaw, paydalanılğ`an ádebiyatlar diziminen ibarat.

Juwmaqlap aytqanda, pitkeriwshi kurs studentı Bekniyazova Zulfiya Satbay qızınıń «**Shańaraqta balalardıń bos waqıtların durıs shólkemlestiriw usılları**» degen pitkeriw qánigelik jumısı qoyılğ`an talaplarg`a tolıq juwap beredi hám onı qorg`awg`a usınıwg`a boladı dep esaplayman.

T.N.Qarı-Niyaziy atındag`ı O`zPİİİ

Qaraqalpaqstan filiali pedagogika

ilimleriniń kandlidatı, úlk. ilim. xız:

A.T.Tilegenov

Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı

Fakul`tet:	Pedagogika
Kafedra:	Pedagogika
Talaba:	<u>Bekniyazova Z.</u>
İlimiy basshı:	<u>M.Allayarov</u>
Oqıw jılı:	<u>2017-2018j</u>

Pitkeriw qánigelik jumısınıń teması: «**Shańaraqta balalardıń bos waqıtların durıs shólkemlestiriw usılları**»

AVTOR ANNOTATSİYASI

Temanıń aktualıg`ı. Bilimlendiriw haqqında nızam hám kadrlardı tayarlawdıń milliy programmasında bilimlendiriw tarawındag`ı maqset hám máseleler anıq hám dál kórsetilgen. Bunda «ruwxıylıq hám ag`artıwshılıq talaplarına juwap beretug`ın, rawajlang`an demokratiyalıq jámiyet dárejesidegi kvalifikatsiyaga iye kadrlar tayarlawdıń milliy sistemasın dúziw» - ayrıqsha atap ótilgen.

İnsan tárbiyasında bóbeklik dáwir ayrıqsha orıng`a iye. Jaqsı tárbiyanıń tiykarı usı waqıtları qalıplestiriliniwi lazım. A` sirese xalqımız ásirler boyı áwladtan-áwladqa ótip toplanıp kelgen, jas balalardı tárbiyalaw dástúrleri házirgi kúnde ayrıqsha iye ekenligin ayqın kórsetpekte .

Bul usınıp atırg`an jumıstıń joybarın dúziwde Oraylıq Aziya xalıqlarında islenip shıg`arılğ`an mektepke shekemgi tárbiya kontseptsiyaların basshılıqqa aldıq. Usınıń menen birge úlkemizdiń tábiyiy geografıyalıq ózgesheliklerin, qaraqalpaq xalqınıń Milliy dástúrleri menen úrp-ádetlerin, mádeniyatı, tariyxı hám xalıq pedagogikasında bala tárbiyalaw tájiriybelerin názerde tuttıq.

Mektepke shekemgi jastag`ı balalarg`a tárbiya beriwdiń baslı maqseti. Bul hár bir insandı hár tárepleme aqılıy jaqtan rawajlang`an etip tárbiyalaw. Al hár tárepleme rawajlang`an insan degendi, bir deni saw, kúshli, g`ayratlı, óz ana ?atanın súyiwshi, mehriban, úlkenlerdi sıylap kishkenelerge g`amxorlıq jasawshi

aqıllıq penen is tutıwshı adamlardı túsinemiz. Hár tárepleme rawajlang`an adamı tárbiyalaw bul eń dáslepki tálim-tárbiya basqıshı bolg`an balalar baqshasınan baslanadı. Sol ushın da mektepke shekemgi tárbiya máseleleri jámiyetimizdiń rawajlanıwına tásin tiygiziwshi eń áhmiyetli dáreklerdiń bolıp esaplanadı. Sebebi bala usı jasında dúnyanı mazmunlı tanısıp hám qorshap turg`an ortalıqqa kóz-qarası durıs túsinekler menen tolısıp bayıp tursa, balanıń sanasında keleshek ushın kerekli bolg`an, jaqsı, unamlı nárseler qalıplesip jetilisip baradı .

Usıg`an baylanıslı balalar baqshasındag`ı tálim-tárbiya jumıslarında tómenдеgi wazıypalardı ámelge asırıw názerde tutiladı.

- Jámiyetimizдеги hár bir insanniń keleshkte sana sezimi rawajlang`an bolıp tárbiyalanıwındag`ı mektepke shekemgi tárbiya mekpmeleri tiykarg`ı dáreje ekenligin túsindiriw:

- Balalar tárbiyasına maksimal jag`day (háreket ajratıw hám materiallıq texnikalıq baza) jaratıw;

- Baqsha toparlarındag`ı tárbiyalanıwshı bala sanın azaytıp, tárbiyashılarg`a hár bir bala menen jeke islesiwge múmkinshilik jaratıw;

- Hár tárepleme rawajlang`an insandı tárbiyalawg`a xalıq pedagogikasınan bay tájiriybeni, sonday-aq tálim-tárbiyanıń jańa forma hám usıların, házirgi zaman pedagogika ilimlerinin jetilisenliklerin engiziw.

Bular arqalı balalarg`a qızıg`ıwshılıq, óz betinshelik, dóretiwshilik aktivliligin jáne de rawajlandırıw, adamgershilik qásiyetlerin qalıplestiriw;

- Xojalıq baqsha hám mektep arasındag`ı óz-ara baylanıstı támiynlew;

- Tálim-tárbiya barısın shańaraqtag`ı dástúrler tiykarında dúziw. Atanalarg`a bala tárbiyası boyınsha jaqınnan járdem beriw, xojalıq hám balalar baqshasınıń birgelikli bolıwına erisiw;

«Tálim-tárbiya milliy ózgeshelikti, tilimizdi, tábiyiy ayırmashılıqtı esapqa alıp xalıq pedagogikasına tiykarlanıwı zárúr.

A` sirese xalıqtıń ruwxıy baylıqların úyreniw tilegin hám qızıg`ıwshılıg`ın tárbiyalaw názerde tutiladı».

Bul jerde bala bilim alıwdıń ob`ekti emes, al sub`ekti bolıwı kerek, tayın bilimdi almay, al dóretiwshilik penen onı óz betin ózlestiriwi kerek .

Balanıń bilim alıwı kúndelikli turmısındag`ı mútájligine aylanıp, aynaladag`ı adamlarg`a olardıń qarım-qatnasına, zatlarg`a, nárselerge qızıg`ıwshılıg`ın rawajlandırıwı kerek. Bala bárhama ózi ushın jańalıq ashıp, óz qızıg`ıwshılıg`ın qanaatlandırıp, aynaladag`ı dúnyanı tanıp biliwde tańlanıwı, quwanış sezimin bildiriw qásiyetlerine iye bolıwı kerek.

Tálim-tárbiya jumısların shólkemlestiriwde tek etnopedagogıkanı paydalanıp qoymastan, al ilimiy pedagogıka bergen tájiriyebe juwmaqların, sonday-aq tuwısqan xalıqlardıń tárbiyadag`ı unamlı tájiriyelerinde paydalanıwı zárúr. Balag`a bilim beriw tek arnawlı shólkemlestirilgen sabaq barısında emes, al oın, miynet, tábiyiy sharayatlarda berilip barılıwı kerek.

Tálim alıw barısında bala óz xalqınıń ruwxıy baylıqların, tariyxın, mádeniyatın, milliy dástúrlerin, úrp-ádetlerin málim dárejede bilip túsinikke iye bolıwı ushın tálim-tárbiyanıń jańa formaları hám usılların keń túrde engiziwi zárúr.

Joqarıda kórsetilgenlerdi ámeliy is júzinde orınlaw ushın sem`ya, bala baqsha hám mektep arasındag`ı qarım-qatnas tıg`ız bolıwı kerek. Bala baqsha hám sem`ya balanı mektepke tayarlawda aqıl hám jámáátke aralasıwshılıq jaqtan jeńil beyimlesip ketiwge járdem kórsetiwshi bolıwı kerek.

Házirgi waqıtta xalıq bilimlendiriw tarawında oqıwshılardı hár tárepleme rawajlang`an, salamat insan etip tarbiyalaw máselesi áhmiyetli bolıp tabıladı. Mámleketmimizdliń gárezsizlikke erisiwi menen tálim-tárbiya protsessine ayırıqsha itibar qaratıldı. Sabaq protsessinde xalqımızdıń milliy úrp-ádet, qadriyatlarınan paydalanıwg`a keń múmkinshilikler jaratıldı. Sonday-aq oqıwshınıń shańaraqtag`ı tarbiyasına keuil bólinbekte. O`ytkeni oqıwshi shańaraqta jaqsı tárbiya alıwı kerek. Olar kópshilik waqtın shańaraqta ótkeredi. Bul jerde tárbiyanıń úzliksizligin inabadqa alıwımız kerek. Respublikamızdıń gárezsizlikke erisiwi menen xalıq bilimlendiriw tarawında túpkilikli ózgerisler ámelge asırıldı. Húkimetimiz tárepinen qabıl etilgen Kadrlar tayarlaw milliy

bag`darlamasınıń tolıq iske asırılıwında pedagoglardıń roli ayırıqsha. Sebebi, keleshek áwladtı turmısqa tayarlaw hám tayarlaw wazıypası júkletilgen. Sonday eken hár bir xalıq bilimlendiriw xızmetkeri jetiliskeń áwladtı tárbiyalawda óz úlesin qosıwı kerek. Jaqında qabıl etilgen «2004-2009² jıllarda mektep bililendiriwin rawajlandırıwdıń mámleketlik ulıwmammilliy bag`darlaması» tálim-tárbiya tarawınıń bazasın jaqsılaw ushın úlken úlesler qospaqta. Mek`teplerimiz jańa zaman talaplarına say qurılmaqta. Bunda keleshek jas áwladlarımız tálim-tárbiya almaqta. Oqıwshılarda házirgi zamanımızg`a say ádep-ikramlılıq múnásebetlerdi qalıplestiriw zárúr.

Ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde oqıwshılar barlıq pánler boyınsha tıyanaqlı bilim aladı hám sol boyınsha konlikpelerge iye boladı. Balalardı turmısqa tayarlawda ádep-ikramlılıq tárbiyasınıń áhmiyeti og`ada ullı. Oqıwshılarg`a ádep-ikramlılıq, ruwxıylıq haqqında belgili bir túsinikler beriw ushın xalıqlıq tárbiya usıllarınan paydalang`an maqul keledi. Xalqımız ázelden balalardıń ádep-ikramlılıg`ına úlken itibar bergen. Bul máseleler qaraqalpaq xalıq pedagogikasında da óz ornın tapqan. Bul boyınsha xalıq awızeki dóretpelerinde kóplegen shıg`arımalaradı kóriwimizge boladı. :zliksiz tálim protsessinde qaraqalpaq xalıq pedagogikasınıń úlgilerien paydalanıw óziniń unamlı nátiyjesin beredi.

Házirgi qurıp atırg`an jámiyetimiz erkin demokratiyalıq jámiyet bolıp esaplanadı. Onda hár bir adam óz ornına iye bolıwı kerek. buniń ushın ol dáslep bilm hám tárbiya alıp beligili bir kásip iyesi bolıwı kerek. Bazar ekonomikası dáwirinde hár bir adam óziniń imkaniyatları boyınsha háreket etedi. Jaslarımızdı tek baylıq arttırıwg`a emes al olarda ádep-ikramlılıqtı, ruwxıy dúnyanı bayıtıw máseleli aktual` bolıp tabıladı.

Qaraqalpaq xalıq awızeki dóretpesindegi pedagogikalıq imkaniyatlardı izertlew házirgi kúnniń aktual` máselelrinen bolıp tabıladı. Awızeki dóretpelerdi pedagogikalıq jaqtan úyreniw olar boyınsha tiyisli metodikalıq qollanbalar

² «2004-2009 жылларда мектеп билимлендириўин рауажландырыўдын мамлекетлик улыўма миллий бағдарламасы»

jaratıw pedagog-alımlarımız aldında turg`an úlken jumıslardan biri bolıp sanaladı.

Biz joqarıdag`ı aytlg`an pikirlerdi esapqa ala otırıp, pitkeriw qánigelik jumısın shańaraqta ádep-ikramlılıq tárbiyasın beriw hám onıń normaların belgilew boyınsha izleniwler ótkerdik hám óz aldımızg`a tómendegishe maqsetti qoydıq.

İzertlewdiń maqseti- Shańaraqta balalardıń bos waqıtların durıs shólkemlestiriw usılların belgilewshi tájiriybelerdi ámelge asırıw hám ótkerilgen jumıslar boyınsha usınıslar islep shıg`ıwdan i`barat bolıp tabıladı.

İzertlew jumısınıń ob`ekti - shańaraqta balalardı bos waqıtların durıs shólkemlestiriw protsessi.

İzertlewdiń predmeti- shańaraqta ádep-ikramlılıqqa tárbiyalaw mazmunı.

İlimiy izertlew jumısınıń maqseti, obekti, predmeti, gipotezasınan kelip shıg`ıp tómendegishe **wazıypalar** belgilendi.

-Shańaraq tárbiyasında qaraqalpaq xalıq pedagogikasınıń úyreniliwi jag`dayın anıqlaw,

- Qaraqalpaq xalıq pedagogikasındag`ı ádep-ikramlılıq tárbiyası boyınsha úlgilerden paydalanıw usılları ,

İzertlewdiń metodologiyalıq tiykarları. O`zbekstan hám Qaraqalpaqstan respublikası «Bilimlendiriw haqqındag`ı» Nızamı, Kadrlar tayarlawdıń milliy bag`darlaması, Milliy g`árezsizlik ideyası , tiykarg`ı túsiniqler hám printsipler, Shańaraq kodeksi «2004-2009 jıllarda mektep bilimlendiriwın rawajdlandırıwdıń ulıwma milliy mámleketlik bag`darlaması, Prezidentimizdiń tálim-tárbiyag`a baylanıslı pármanları, Ministrler Kabinetiniń qararları, sonıń menen birge tanıqlı alım-pedagoglardıń hám Shıg`ıs danıshpanlarınıń bala tárbiyası hám ádep-ikramlılıq haqqındag`ı pikirleri, ideyaları tiykar bolıp xızmet etedi.

İzertlew metodları. Pedagogikalıq, psixologiyalıq, metodikalıq ádebiyatlardı úyreniw hám analiz etiw, teoriyalıq analiz, bilimlengdiriw protsessin baqlaw.

İzertlewdiń ilimiy jańalıg`ı. Shańaraqta balalardıń bos waqıtların durıs shólkemlestiriw usılların belgilewshi kriteriyalardı kórsetiw hám izertlew natıyjesi boyınsha usınıslar berildi.

İzertlewdiń teoriyalıq áhmiyeti – shańaraqta balalardı bos waqıtların durıs shólkemlestiriw máseleleri teoriyalıq jaqtan dálillenip , óziniq tastıyig`ın taptı. Ondag`ı bildirilgen pikirler teoriyalıq jaqtan izertlenip, jaslar tárbiyasında óziniń unamlı tásirin tiygizetug`ınlıgı anıqlandı.

İzerlewdiń ámeliy áhmiyeti - Pitkeriw qánigelik jumısınında sáwlelendirilgen teoriyalıq hám ámeliy pikirlerdi shańaraq tárbiyasında, tárbiya mákemelelerinde, ulıwma orta bilim beriw mekteplerinde, orta arnawlı bilimlendiriw tarawlarında qollanıw múmkin.

İzerlediń isenimliliği hám negizlengenligi - izerlew dáwirinde paydalanılğ`an usıllardıń qolaylılıg`ı, isenimliliği , pedagogikalıq tájiriyebe sınaw jumıslarınıń nátiyjeliligi menen negizlenedi.

İzerlewdiń aprobatsiyası - pitkeriw qánigelik jumısınıń nátiyjesi kafedra májilislerinde, institut kóleminde ótkerilgen jıynaldıslarda, gazetalarda dag`azalandı.

Pitkeriw qánigelik jumısınıń dúzilisi. Jumıs tiykarınan jumıstıń ulıwma sıpatlaması, kirisiw, eki bab, juwmaqlaw, paydalanılğ`an ádebiyatlar diziminen ibarat.

İlimiy basshı:

Allayarov M.J.

Talaba:

Bekniyazova Z.

№_____bayanlaması menen
tastıyıqlang`an.

A`jiniyaz atındag`ı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı Pedagogika fakul'teti, pedagogika hám psixologiya tálim bag`darı pitkeriwshisi Bekniyazova Zul`fiyanıń «**Shańaraqta balalardıń bos waqıtların durıs shólkemlestiriw usılları**» atlı temada jazg`an pitkeriw qánigelik jumısına Mámleketlik attestatsiya komissiyasınıń

QARARI

A`jiniyaz atındag`ı Nókis mámleketlik pedagogikalıq institutı MAK O`zbekstan Respublikası joqarı hám orta arnawlı bilimlendriw ministrliги PQJnıń orınlanıwı haqqındag`ı 31.12.1998-jıl №362-sanlı buyrıg`ı menen tastıyıqlang`an Nızamg`a tiykarlanıp tómendegilerdi anıqladı:

1. PQJ tıń kólemi hám talap boyınsha rásmiylestirilgenligi (norma tabiiy bag`darlar-50 betten, jámiyetlik bag`darlar-70-betten kem bolmaslıg`ı kerek)

talapg`a juwap beredi-10 ball

talapqa jırm-jartı juwap beredi-7 ball

talaptan shetke shıg`ıw jag`dayı bar-4 ball

2. Temanı mámleket hám institut grant bag`darları tiykarında yaki aktual mashqalalar boyınsha tanlang`anlıg`ı:

mámleketlik bag`darına kirgen-8 ball

grant joybarı boyınsha-7 ball

NMPİ bag`darı boyınsha-6 ball

aktual mashqalalar boyınsha-5 ball

3. Tema aktuallıg`ınıń tiykarlang`anlıg`ı:

jeterli dárejede tiykarlang`an-5 ball

jeterli dárejede tiykarlanbag`an-3 ball;

anıq emes - 2 –ball.

4. Maqset hám wazıypalardıń anıq kórsetilgenligi:

aniq-7 ball;

toliq aniq emes-5 ball;

aniq emes-3 ball.

5.PQJ orinlawda ilimiy-izertlew metodlarinan paydalang`anliq dárejesi:

toliq -7 ball

jarım-jartı-5-ball;

jeterli emes-3 ball.

6.Aling`an nátiyjelerdiń jańalıg`ı hám isnimlilik dárejesi:

Nátiyje jańa-8 ball;

İlgeri aling`an-6 ball;

Tolıq isenimli emes-3 ball.

7.PQJtıń juwmaqlaw bóliminde :

óndiris ámeliyatına usınıslar bar-6 ball;

sotsial tarawda qollawg`a(bilimlendiriw, dógerek átiraptı qorg`aw, ruwxıy ag`artıwshılıq) usınıs etilgen-5 ball;

usınıs joq -0 ball.

8.Pitkerishiniń tema boyınsha aling`an nátiyjelerin kritikalıq bahalang`anlıg`ı dárejesi:

aniq-8-ball;

tolıq aniq emes-6-ball;

kritikalıq bahalanbag`an-4 ball.

Jumıstıń ilimiylik xarakteri:

ilimiy izertlewler tiykarında -8 ball;

aralas formasında-5-ball;

referativ xarakterinde-3 ball.

9.A`debiyatlardan paydalang`anliq dárejesi:

ilimiy-ámeliy jurnallar, monografiya, jetekshi alımlar miynetlerinen tolıq paydalang`an-8-ball;

ilimiy ádebiyatlar kem paydalanılg`an-6 ball;

tek g`ana sabaqlıq, lektsiya tekstleri, oqıw qollanba hám mag`lıwmatnamalardan paydalang`an-4-ball.

10.Pitkeriwshiniń bayanatına baha:

ayırıqsha-10 ball;

jaqsı-7 ball;

qanaatlandırırılı-6-ball.

12.Berilgen sorawlarg`a juwapları:

tolıq-8-ball;

orta-6 ball;

qanaatlandırırılı-4-ball.

13.PQJtıń sırtqı pikir beriwshi tárepinen bahalanıwı:

ayırıqsha-7 ball;

jaqsı-6-ball;

qanaatlandırırılı-5 ball.

14.PQJ g`a qoyılg`an ulıwma ball_____ bahası_____

MAK baslıg`ı_____

Ag`zaları_____

Sáne « ____ » _____ 2018